פרייז 25 גראשען XIV-טער יאהרגאנג „Należytość pocztowa uiszczona gotówką" „Radomer-Kielcer Leben" (668) 23 היינט 10 זייטען

Radom, dnia 4 Czerwca 1937 r.
ראדאם, פרייטאג כ"ה סיון תרצ"ז
טעלעפאן פון רעדאקציע 15 - 18

פאראווע פארבעריי
און כעמישע פראלניע
A.
HEMPEL
פאבריק און צענטראלע אלטע שטאדט 7
פיליעס: זשעראמסקי 1
זשעראמסקי 21
זשעראמסקי 59
טראוגוטטא 11
קעלנער צו וואשען צו 15 גר.

ראדאמער-קעלצער לעבן

די דירעקציע פון יודישען שפיטאל אין ראדאם
מאכט בעקאנט
דאס פון 7 טשערווויעץ ה. י.
נעמט אן די קאנצעלאריע אויף סטאראקראקאווסקא 23
איינשרייבונגען
פון קראנקע אויף דער כירורגישער און אינערליכער אבטיילונג.

Wielce Szanownemu Panu Prezesowi
SUMEROWI ADLEROWI i RODZINIE
składam wyrazy głębokiego współczucia
z powodu zgonu JEGO CÓRKI
B. P. ANNY
Dr. Ignacy Lewi.

מיר דריקן אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
דעם ה' איתמר אדלער
צוליב'ן טויט פון זיין טאכטער
חנה אדלער נ. ע.
זאל ער א טרייסט געפונען אין זיין געזעלשאפטליכער ארבייט
פערוואלטונג פון דער יודישער קהלה
און דער שפיטאל = קאמיטעט.

Pani FELI ADLEROWEJ
z powodu śmierci
B. P. ANNY ADLER
głębokie współczucie wyraża
Dyrekcja, grono nauczycielskie
i komitet rodzicielski
przy gimn. „PRZYJACIÓŁ WIEDZY"

בעקאנטמאכונג.
יעדען טאג צו בעקומען
צו יעדער צייט
פרישע, געשמאקע מיטאגען
ביי „וויענער" ראדאם, זשעראמסקי 18

ווילט איהר האבען קלארע, זויבערע וועש, נייע גארדעראבעס, שניי-ווייסע פארהאנגען,
גיעט נאר צו וואשען און פארבען אין דער בעקאנטער
כעמישער פארבעריי און פראלניע פון דער ערשטקלאסיגער פירמע
A. HEMPEL
Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האט זיך ניט איבערצייגט זאל פרובען און וועט זיין ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאכמענישער ארבייט.
ביליגע פרייזען! פינקטליכע אויספיהרונג
סאלידע בעהאנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראלע: אלטע שטאדט 7 אפיצ. טעל 19-70
פיליעס: זשעראמסקי 1, טראוגוטטא 11
שוערמסקי 21, זשעראמסקי 59

„ווען מענשען וואלטען געקאנט תלמוד"

(רעפעראט פון פראפ. ד"ר ט. זאדערעצקי אין ראדאם.)

ביי א פול געפאקטען זאהל אין מאלקס־הויז איז עהערנדיכען, מיטוואך, צושטאנד געקומען אין אונזער שטאדט דער רעפעראט פון בעקאנטען קריסטליכען תלמוד קענער און געלעהרטען פראפ. ד"ר זאדערעצקי.

דעם חשוב'ען גאסט בעגריסט דער ראטמאן בארמייסטער אין נאמען פון דער רעדאקציע „ראדאמער קעלצער לעבען" און אין נאמען פון דער גאנצער יידישער געזעלשאפט אין ראדאם. דאן נעמט דאס ווארט דער פראפ. זאדערעצקי, וועלכער קלערט אויף אין דער איינלייטונג צו זיין רעפעראט די מאטיוען צוליב וועלכע די לעהרע פון תלמוד פאדערט גרויסע פארברייטונג און בעוויסענהאפטינקייט. דערביי שטעלט ער זיך ספעציעל אב אויף דער פראגע פון דער שפראך, אין וועלכער דער תלמוד איז געשריבען, דערנאך געהט דער רעפערענט איבער צום אייגענטליכען טעמע און כאראקטעריזירט א רייהע עטישע פרינציפען, אויף וועלכע עס זעגען בעגרינדעט די לעהרען פון תלמוד. ער ווארפט ענטשידען אב דעם פאר־וואורף, אז דער תלמוד ווייזט ארויס א שאוויניסטישע בעציהונג צו אנדערע פעלקער און אמונות.

איבערגעהענדיג צו דער פראגע, וואס יודען בעטראכטען זיך אלס א פאלק אויסדערוועהלט דורך גאט, בעטאנט דער רעפערענט, דאס יודען בעטראכטען זיך אלס אויסדערוועהלטע צו פער־שפרייטען גאט'ס לעהרע, ווי אויך צו ליירען, אבער נישט צו הערשען איבער אנדערע פעלקער. דא ציטירט דער רעפערענט אין א קלינגענדיגען העב־רעאיש א רייהע תלמודישע ציטאטען, ווי: שלש שבועות „השביע הקב"ה" וכו' — מיט דריי שבועות האט גאט בע־שווירען די יודען און מיט איינע די פרעמדע פעלקער; די לעצטע שבועה איז בעשטאנען דערין, דאס די אומות העולם זאלען נישט צו שטארק אונטער־דריקען די יודען. אויף א ביספיל צו זיין אונטערדריקט זענען די יודען צו יעדער צייט פארבערייט. נמשלו ישראל לזית וכו' — די יודען זענען געגליכען צו אן אייל בירט — אזוי ווי אן אייל בירט גיט ארויס זאפט נאר דאן, ווען ער ווערט געדריקט, אזוי אויך טהוען די יודען תשובה נאר אונטער'ן דרוק פון שווערע ליידען.

אנאליזירענדיג ווייטער דעם גייסט פון תלמוד, שטעלט זיך פראפ. זאדע־רעצקי אב אויף דער לעהרע פון שלום און בעצוג צו פעלקער און מענשען, וועלכע איז איינע פון די פונדאמענטען פון דער תלמודישער וועלט־אנשויאונג און בעמערקט, דאס די דאזיגע לעהרע איז איבערגענומען געווארען דורכ'ן קריסטענטום אונטער'ן איינפלוס פון דער יודישער תורה און תלמוד. ער בעטאנט אויך די בעציהונג פון די חכמים צו תורה און וויסען, וועלכע האט צווישען אנדערע געפינען א שאר־פען אויסדרוק אין געדאנק „ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ".

דער צווייטער טייל פון רעפעראט איז געווען געווידמעט די פוילישע „יודענקענער", די גלחים טושעטשאק, בארשצעווסקי און קרושינסקי. מיט א ביי־זונדער איראניע לאכט דער רעלע־גענט אויס די „לומדות" פון די דאזיגע

דריי מחברים פון ווערק איבער'ן תלמוד און יודישען דת, ציטירענדיג פון זייערע ווערק א רייהע כאראקטעריסטישע „בלי־מעלעך", וועלכע מאכען פשוט א הומא־ריסטישען איינדרוק. די ערשטע צוויי קענען אפילו נישט דורכליינען א העברעאישען טעקסט, דער דריטער פערשטעהט הבכסטענס דעם ביבלישען העברעאיש. אבער דאס שטערט זיי, ליידער, נישט צו זיין אויס'ן געביעט פון יודאאיסטיק גאנצע מורי־מורינו'ס און סאקי דערפאר, וואס זיי האבען וועגען תלמוד און יודאאיסטיק נישט קיין שום בעגריף, בעקעמפען זיי אזוי אונבארחמנות'דיג די יודישע אמונה. ווייל — ווי עס לערענט דער תלמוד — אם אין תורה אין דרך־ארץ, אם אין דעה אין בינה — אויב עס איז נישטא קיין תורה, איז נישטא קיין נעהעריגע בעציהונג, אויב עס איז נישטא קיין וויסען איז נישטא קיין פערשטענדניש.

אנאליזירענדיג אין ווייטערדיגען לויף פון רעפעראט דער גייסט פון תלמוד, ווייזט פראפ. זאדערעצקי אן, אז דער גייסט פון שלום איז דער גייסט פון תלמוד, און אז די גרונד־יסודות פון קריסטענטום שלום און ענוה. וואס האבען געקריגען זייער אויסדרוק אין עוואנגעליום — זענען געשאפען געווארען אונטער'ן איינפלוס פון תלמוד.

אויף דער ביהנע איז געשטאנען א שול־טאוועל, וואו פראפ. זאדערעצקי האט געצייכענט מיט קרייד העברעאישע אויסדריקען, ווי זייער אויסליינענכץ האט זיך געשאפען אין פערשידענע עפאכען, ארויס־ווייזענדיק פילאלאגישע בקיאות אין די אלטע מזרח שפראכען. ער שרייבט אויף אין העברעאיש „שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד" און טייטשט דאס אויס לויט קבלה, גמטריות און נוטריקון, ביי וואס ער ענטוויקעלט א ווארט־שפיצל פון בעהעפטען אותיות פון אנהויף מיטן סוף. דאן גיהט ער איבער, וואס יודען פאפולאריזירען נישט דעם תלמוד, וועל־כען א סך יודען קענען איהם נישט. בע־זונדערע די אידישע אינטעליגענץ. די לעצטע האט ערשט זיך ערפאהרען, אז עס עגזיסטירט א תלמוד פון זיינע ווערק. דא פייערט זיך פראפ. זאדע־רעצקי און שרייט אויס ווי א מוכיח:

ווי שעמט איהר אייך נישט יודישע אינטעליגענץ. דאס פערמאגענדיג אליין אזא אוצר, מוזט איהר ערשט אנקומען צו די ווערק, וואס זענען געשאפען גע־ווארען דורך מיר דעם „גוי"!

די ווערטער האבען געמאכט א שטאר־קען איינדרוק און פיעל אויס'ן זאהל האבען אפלאדירט.

דער רעפעראט האבען מיט גרויס אינטערעס צוגעהערט אייניגע הונדערט צוהערער, ליידער כמעט אויסשליסליך יודען. און יודען זענען געוועזען פון פערשידענע קרייזען, מענער און פרויען יונגערע און עלטערע, חסידיש געקליי־דעטע און פרייע. פאר פיעל פון די צוהערער איז דער רעפעראט פון „גוי־אישען תלמודיסט" — ווי פראפ. זאדע־רעצקי האט זיך זעלבסט אנגערופען — געווען ממש אנ'ענטפלעקונג.

• • •

נאכ'ן רעפעראט האט דעם פראפ. זאדערעצקי, פארבעטען די פערוואלטונג פון שניידער־צעך אין איהר לאקאל, וואו ער האט פערבראכט מיט נאך א גאנצע רייהע געסט ביז 1 ביינאכט.

דעם שניידער־צעך ביים האנדוו.־פער־באנד וויסאלא 10 קומט ווירקליך א יישר־כח פאר'ן איינארדנען דעם בפלעה־רענדען און העכסט־אינטערעסאנטען רעפעראט.

פראפ. זאדערעצקי אין רעדאקציע פון „ראדאמער־קעלצער לעבען"

נעכטען דאנערשטאג א זייגער 11 אין דער פריה האט פראפעסאר ד"ר טאדע־אוש זאדערעצקי בעזוכט די רעדאקציע „ראדאמער־קעלצער־לעבען". עס איז גע־ווען פערזאמעלט א טייל פון אונזערע מיטארבייטער מיט רעד. הערץ און די ארגאניזאטארען פון רעפעראט, די פאר־שטעהער פון שניידער־צעך.

מיר האבען פערברענגט א זעהר אנ־גענעהמע שעה אין א געמיטליכען, אינטערעסאנטען געשפרעך מיט'ן פראפ. זאדערעצקי, וועלכער האט געענטפערט אויף א גאנצע רייהע געשטעלטע פרא־גען אין שייכות מיט דער שווערער היסטארישער גורל־שעה פאר יודען. מ'דארף זיך נישט מיאש זיין, האט פראפ. זאדערעצקי געזאגט, ס'וועט אלץ איבערגעהן און ס'וועט זיך אלץ ענדע־רען צום גוטען.

א טשעקאוויער מאמענט איז געוועזען דער, ווען צוו. אנד. האט פראפ. זא־דערעצקי בעמערקט. אז ער טראגט־אן אויף שטערונגען מצד אייניגע יודישע טהוער, וועלכע אנשטאט צוהעלפען אים ליינען זיי איהם שטיינער אויפ'ן וועג.

ער האט דערביי אנגערופען א נאמען פון א יודישען גוי. סענאטאר אין גאַ־ליציע. דער דאזיגער פאקט איז ווירק־ליך פערדריסליך. פראפ. זאדערעצקי קען בלתי ספק גערעכענט ווערען ווי די היינטיגע חסידי אומות העולם, וועלכע שטעלען זיך אין אזא צייט פון היינט צו פערטיידיגען דעם יודישען כבוד, קעמפענדיג מיט אזוי פיעל מוטה פאר'ן אמת — אזא מענש, אזא היסטא־רישער פיגור ברויך מען הויך שעצען און מעגליך מאכען אויף יעדען טריט

און שריט, אז זיין קאמף פאר דער ענטוויקלונג פון קלארען אין ליכטיגען אמת, אין אנבליק פון וועלכען עס זאל פערטונקעלט און אבגעווישט ווערן דער שקר — אז אזא קאמף זאל געקרוינט ווערען מיט ערפאלג און זאל וואס מעהר נושא פירות זיין.

צום סוף פון אונזער געשפרעך, איז געמאכט געווארען א פאטאגראפישע אויפנאהמע פון דער גאנצער גרופע וואס האט זיך געפונען אין אונזער רעדאקציע מיט'ן חשוב'ען גאסט בראש.

Z DZWONKIEM
IDEAL JAWA —
DOBRA KAWA

נישט קיין ריכטיגע האנדלונג.

אין „היינט" פון מאנטאג, האט דער היגער קארעספאנדענט איבערגעגעבען א סענסאציאנעלע ידיעה פון דער שפיטאל־ערעפנונג, אויסרעכענענדיג די נעמען פון די פארשטעהער, וועלכע האבען בעת דעם פייערליכען מאמענט געהאלטען רעדעס אויפ'ן שפיטאל־הויף פאר דעם גרויסען פערזאמעלטען עולם. פון אלע נעמען האט דער בעריכט־געבער פער־געסען צו דערמאנען דווקא א נאמען א פאפולערען און א פערדיענסטען, וואס צוליב איהם איז ארויסגעקומען, אין א גרויסע מאס, די גאנצע שמחה. דאס איז דער נאמען פון פרעזעס דען. איז האט ער דורכגעלאזט און ווייזט אויס, אז ס'איז מיט כוונה געטוהן געווארען. ווא־רום ס'איז ניט משער צו זיין, אז מ'זאל ניט וויסען דעם נאמען גראד פון ערשטען רעדנער, וועלכער האט געעפנט די פיי־ערונג. בפרט א קארעספאנדענט און נאך מ' הר. ווען פון אנדערע פערזאנען האט ער יא אזוי בענוי געדענקט.

עס וויל דא קיינער ניט באאיינפלוסען דעם „היינט"־קארעספאנדענט צו שענקען סימפאטיע דעם ה' דען. דאס איז א פראגע פון געשמאק, „נוסט" און אי־בערצייגונג. וויכטיג בלויז דארף זיין, אז בעת טרוקענע אינפארמאציע־דיענסט דארף מען זיין אביעקטיוו און ניט אונ־טער דער השפעה פון טענדענצן, דעסטא־מעהר, ווען זיי זענען שוין צו ־ בולט. מ'קען זיין מיט ווער נישט אין א גע־שאפטליכען קאנפליקט, מ'האט א ברירה אפילו צו זיין קאמפעדיש געשטימט. אבער אלץ מוז האבען זיין צייט און אלץ מוז האבען גרעניצען. ביים שפי־טאל־אויפבוי, איז לויט מאן דפליג, אז פרעזעס דען האט קאלאסאלע פערדינ־סטען און אזוי אבדאנקען א מענש פאר זיין ניט ־ אבגעשטאנענער און איבערליי־כער ארבייט—איז געוויס א גרויסע אומ־רעכט.

ניין, ניט ריכטיג געהאנדעלט.

א נייע לאזונג.

מיר ווארפען א נייע לאזונג פאר דער אידישער געזעלשאפט אין ראדאם.

דאס אידישע גימנאזיום אין אנ'איי־גענער געביידע.

וועגען דעם ענין וועלען מיר ברענ־גען א רייהע ארטיקלען וועלכע וועלען זיך שוין בעווייזען אין די נאהענטסטע נומערען פון אונזער צייטונג. אר.

przy uporczywych
BÓLACH
GŁOWY
stosuje się proszki „

„PSZCZÓŁKA"

וואָס דאַרף טון דער קליינהענדלער?

א זעהר שווערע צייט לעבען היינט איבער די יודישע דעטאַליסטען און קליינהענדלער. זיי ווערען אָנגעגריפען פון פארשידענע זייטען און מוזען ביי־קומען אומגעהיערע שוועריגקייטען, כדי זיך צו דערהאַלטען ביי זייערע ביז־איצטיגע פרנסה מקורים. אין דעם שווע־רען און ביטערען געראַנגל טאָר אָבער דער יודישער קליינהענדלער נים לאָזען זיך באַהערשען דורך יאוש־שטימונגען, נאר ער מוז עקשנות'דיג שטעהן אויף זיין פּאָזיציע און איבערהאַרטען די קריטישע צייט.

איבערזייער און עקשנות — דאס איז אָבער נאָך וויים נים גענוגענד. אַב־סטראַהירנדיג פון אלע זייטיגע פּאָלי־טישע און סאָציאַלע מאָמענטען, מוזען מיר זיך קלאָר מאַכען, אז דער יודישער דעטאַליסט און קליינהענדלער דאַרף זיך צופּאַסען צו די ענדערונגען, וועלכע עס רוקען ארויס די נייע אומשטענדען און דאַרף פיהרען זיין געשעפט מיט מעטאָדען, וועלכע ענטשפּרעכען דו היינ־טיגע האַנדעלס־באַדערפעניש'ען.

די דאָזיגע צופּאסונג איז א געבאָט פון דער שעה. די יודישע קראָם מוז בעקומען אַן אַנדערען אויסזעהן ווי ביז איצט, סיי אויסערליך, סיי אינערליך — עס מוזען אין איהר אָפּגעהיטען ווערען די היגיענישע כללים און זי מוז בעקומען אַן עסטעטישען אויסזעהן. מען מוז מער, חי ביז איצט לייגען אכט אויף דער דער ענטשפּרעכענדער בעהאַנדלונג פונ'ם קונה, כדי איהם איינצוהאַלטען און גע־חינען פאַר'ן געשעפט. דער דעטאַליסט און קליינהענדלער מוז זאָרגען דערפאַר, אז ער זאל שטענדיג האָבען אויס'ן לאַ־גער די נויטיגע קוואַליטעט און קוואַנ־טיטעט פון די ארטיקלען און ער זאל זיי קענען פערקויפען וואָס ביליגער. כדי דאָס צו דערגרייכען, מוז ער איינ־קויפען די סחורה ביי דער „ערשטער האַנד". מיט איין וואָרט, דער קליינ־הענדלער מוז הויבען דעם ניוואָ פון זיין געשעפט און דערביי קענען זיין קאָנקורענץ־פעהיג.

אָט די אויפגאַבען זענען ביי'ז היינ־טיגען טאָג די ברענענדסטע פאַר'ן קליינהענדלער. אויף וואס פאַרא אופן איז אָבער מעגליך זיי שוין איצט שטו־פענווייז צו רעאַליזירען!

עס איז פאר י ע ד ע ן קלאָר, אז דאָס דורכפיהרען די נויטוועגדיגע רעפאַרמען איז פערבונדען מיט באַדיי־טענדע הוצאות, וועלכע שטייגען אָפט איבער די מעגליכקייט פון דעם איינ־צעלנעם קרעמער. דאָס קען אָבער גע־שעהן ביי א קאָלעקטיווער אָנשטרענגונג מצד א פאַר דעטאַליסטען. עס איז דע־ריבער א נויטוועגדיגקייט דורכצופיהרען א קאָמאַסאַציע פון דעם קליינהאַנדעל, אנשטאט די פאַר קלענערע געוועלבער, וואָס געפינען זיך אין שכנות און פיהרן א ראַכיטיש און וועגעטאַציע־לעבען, מוז ענטשטעהן א גרעסערע שותפות־קראָם, אויסגעשטאַטעט מיט די מאָדער־נע איינריכטונגען. אזא שותפות־אונטער־נעהמונג חעט פערהעלטנישמעסיג אין א בעדייטענדער מאָס איינשפּאָרען די אַד־מיניסטראַציע־הוצאות, וואס באַטרעפען היינט צו טאָג א זעהר גרויסען פּראָ־צענט פון קליינהענדלערס בודזשעט און חעט האָבען צו איהר דיספּאָזיציע א גרעסערען קאַפּיטאַל, געניסענדיג פון א סך חעכערען קרעדיט, ווי יעדער איינ־צעלער סוחר בעזונדער. זי וועט קענען דורכפיהרען די נויטיגע אינחעסטיציעס און אָפּשאַפען די אומגעזונטע קאָנקו־רענץ, חאס מאַטערט היינט אוים דעם קליינהאַנדעל.

מיר ווייסען, אז דער געדאַנק חעגען קאָמאַסאַציע וועט מוזען בעזיגען א סך איינגעבירגערטע פּסיכאָלאָגישע געחאוינ־הייטען פון די יודישע קרעמער, ביז ער חעט בעקומען פולע בירגער־רעכט אין דער יודישער סביבה. דאָס איז אָבער א נויטוועגדיגקייט און וואָס פריער ער חעט זיך דורכברעכען א חעג צום בעוואוסטזיין פון קרעמער, אלץ בעסער פאַר'ן יודישען קליינהאַנדעל.

אלס ערשטער עטאַפּ צו דער פולער קאָמאַסאַציע דאַרף דורכגעפיהרט חערען דער פּרינציפּ פון געמיינזאַמען איינקויף. די פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַציע פון די יודישע קליינהענדלער דאַרף אויף זיך נעמען די איניציאַטיוו צו אָרגאַניזירען דעם געמיינזאַמען איינקויף לויט די באַזונדערע בראַנזשעס, כדי צו פערשאַ־פען פאר די מיטגלידער די נויטיגע סחורות פון דער ערשטער קוועלע צו די בילינסטע פּרייזען.

אין אָט דער שטרעבונג צו באַנייען זיינע ארבייטס־באַדינגונגען מוז דער קליינהענדלער געפינען אַנ' אינטערשטי־צונג מצד דער יודישער געזעלשאַפט. אין נאָרמאַלע באַדינגונגען האָלט די מלוכה נעראַרף נעמען אויף זיך די אויפגאַבע צו שטיצען אַזעלכע אומ־וואַנדלונגען און עפענען פאר דעם קליינהאַנדעל ברייט די טויערען פון די מלוכה'שע און קאָמונאַלע קרעדיט־אַנ־שטאַלטען. ליידער זענען מיר נאָך היינט געגנוג חיים דערפון און מיר מוזען בוי־ען נאָר אויף אייגענע כחות. דווקא איצט, אין דער צייט פון א פאַרשאַרפטען אַנ־טיסעמיטישען אַנגריף געגען יודישען קרעמער און מארק־פאַהרער איז נויטיגער, ווי חען עס איז, דער אַנטשפּרעכענ־דער צופלוס פון קרעדיטען פאַרן יודישען קליינהאַנדעל. עס האַנדעלט זיך דערביי חעגען לאַנג־טערמיניגע קרעדיטען, חעל־כע זאָלען קאָנען פאַרווענדעט חערען אויף אינוועסטיציע־צחעקען און זאָלען דערלויבען דעם קליינעם סוחר איבער־צוהאַלטען די שווערע צייט. עס מוז דאָ, מיט חייטאָג אונטערגעשטראָכען ווערען אז א סך יודישע פאַבריקאַנטען און הורט־סוחרים האָבען דווקא דעם איצטי־גען מאָמענט געפונען פאַר פּאַסיג אויף אָפּצוזאָגען קרעדיטען פאַר דעם יודישען קליינהענדלער און חאַרפען זיי איבער ערגעץ אנדערש...

די יודישע געזעלשאַפט איז בלוטיג פּעראינטערעסירט אין דער געזונטמאַכונג פונ'ם קליינהאַנדעל. די אַנטשפּרעכענדע געזעלשאַפטליכע קרייזען, וואָס דיספּאָ־נירען מיט די נויטיגע מיטלען, מוזען אין זייער אייגענעם אינטערעס צוהילף קומען דעם קליינהענדלער און פאַרטעס־טיגען די עקאָנאָמישע פּאָזיציעס פון יו־דישען מיטעל־שטאַנד.

פ. ליבערמאַן.

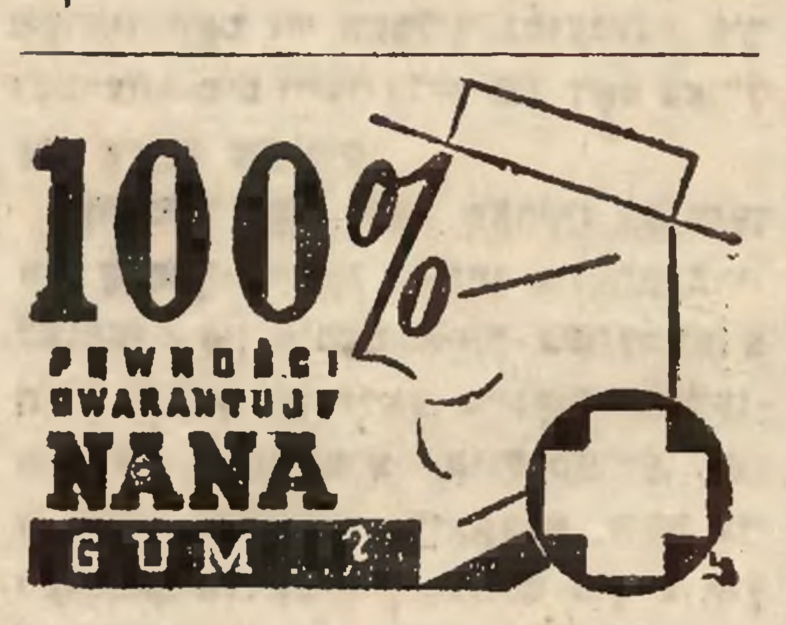

ציפערן... *)

...פאַר אַנטי־מלוכה'שער טעטיגקייט האָט מען אין יאָהר—1934 פער'משפט:

קריסטען—1.613; יודען—1.086, אַלזאָ ניט נאָר יודען זענען קאָמוניסטען.

פאר ארויסטרעכונגען קעגען דער מאַכט, רעליגיע און פאַר שטערען די עפענטליכע רוה האָט מען אין דעם זעלבען יאָהר פער'משפט:

קריסטען—83.000; יודען—4.500.

פאַר גנבות האָט מען פער'משפט:

קריסטען—184.000; יודען—7000.

פאַר שווינדלערייען זענען בעשטראַפט געוואָרען:

קריסטען—10.000; יודען—2000.

פאַר באַנדיטיזם (ראָזבוי) האָט מען בעשטראָפט:

קריסטען — 1.322 און יודען — 49 (ניינאונפערציג)

טרוקענע ציפערן.

*) Mały rocznik statystyczny 1936

אונזער ענטפער אויף מעשה בריסק.

דער פּאָגראָם אין בריסק האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין סיסטעמאַטישקייט, מיט זיין, אַזוי צו זאָגען, דייטשער גענוי־איגקייט. דאָס „שטיקעל ארבייט" איז אדורכגעפיהרט געוואָרען גרונדליך און סעפּאַלקאַמטנד, מיט ישוב־הדעת און פּלאַנמעסיגקייט, ווי דיריגירט דורך א געניטען, דורכגעטריבענעם דיריגענט.

דער טאָג פון „יום נקם ביהודים", פון „כיון שניתן רשות למשחית", איז געוואָרן אויסגענוצט מאַקסימאַל, מיט ציוויליזירטער קאַלטבלוטיגקייט און אויסגערעכענטקייט צוגעשניטען און ווייטער געגאַנגען, אַזוי געוועלב נאָך געוועלב, שטוב נאָך שטוב, גאַס נאָך גאַס, מאַכענדיג א חורבן און פערוויסטונג דורך 16 שעה צוטשערענדער ארבייט פון טויזענדער יודישע עקזיס־טענצען, איינריכטונגען און וואוינונגען.

די געשעהעניהטן אין בריסק האָבען זיך אויך אויסגעצייכענט דערמיט, וואָס מען האָט געפּרובט איינצוויקלען דעם שמד אין דער יראה, צוצוגעבען דעם אויסברוך פון די נידעריגסטע, חיה'שע, בעסטיאַלישע אינסטינקטען א טייגעשמאַק פון „קדושה", פון א פּאַטריאָטישע טהאַט...

בבזה לא שלחו את ידם - דאָס איז נישט געווען — זאָל עס הייסען — קיין פּשוט'ער מאַסען - רויב פון א פערדעכטיגען פינסטערען המון, וואָס וויל כאַפּען פיש אין מוטנעם וואַסער, נאָר פון עפּעס „העכערס", פון אַזאַלכע, וואָס האָבען אין זינען געהאַט די „ריינע אידעע", די יודן אזוי־נאָך צוזושמעטערן און אונשעדליך צו מאַכן, דאָס זאָל זיין געווען א נייעסטער הבה־נתחכמה" מיטעל מיט'ן יעזואיטישען פּירוש: „דער ציעל הייליגט דאָס מיטעל".

דער בריסקער פּאָגראָם איז אַלזאָ א וועגווייזער, א מעטאָדע, ווי אזוי צו לעזן די יודען־פראַגע... נישט דורך „אַוושעבּ"־פּאָליטיק און „פּיעכאָטע"־סיסטעם, פון לאַנגזאַמען אבער זיכערן אויסראָטן יודען, נאָר דורך „קאַוואַלעריע", דורך ברוטאַלע! געוואַלד. צו־וואָס יאָהרען לאַנג פיהרען א קאַמף פון באָיקאָטירען און בעקעמפען יודן, אז מען קען פון די יודען מיט זייערע געשעפטען פּטור ווערען דורך איין טאָג.

ווי א נאַריש געלעכטער האָט ביי די פּאָגראָמטשיקעס זעלבסט געמוזט קלינגען דער אויסרייד פון נקמה נעמען אין 22,000 יודישע רוהיגע בירגער דערפאר, ווייל עפּעס א קצב־יונג האָט אומ־געבראַכט א פּוילישען פּאָליציי־אַגענט.

יאָ, אלס סיגנאַל איז עס נויטיג געווען, אלס א רויטע פלאַכטע אויפצורייצן דעם אָקס זיך צו וואַרפען אויפ'ן טאָרעאַדאָר, אבער שפּעטער, יוסף דער המון איז שוין צעיושעט, איז דער אויסרייד שוין נישט נויטיג, דאָ ארבייט שוין די „אידעע", די אידעע פון אויסראָטען יודען.

די מאַדאַם פּריסטאָר האָט נאָר תחילת געדאַרפט צו פערדעקען די כוונות איהרע וועגען ארויסרייסען דעם פלייש־האַנדעל פון יודישע הענד אונטער'ן מאַנטעל פון „הומאַניזם". שפּעטער אָבער האָט מען דאָס אלעס שוין נישט נויטיג געהאַט, שפּעטער האָט מען גערעדט קלאָרע און אָפענע דבורים.

די פּאַטריאָטישע העלדען פון בריסקער סיסטעם האָבען זיכער נישט געמיינט בלויז די בריסקער יודען. וואָס זענען די 22 טויזענד יודען פון בריסק מעהר פעראַנטוואָרטליך מיט זייער לעבען און פערמעגען פאר די מעשים פון א יחיד. ווי אלע יודען אין פּוילען.

צופעליג איז געפאַלען א קרבן בריסק דער שאָס, דער סיגנאַל איז דאָרט צו־ערשט געפאַלען, און ווער ווייסט וואו דער סיגנאַל חעט פאַלען מאָרגען.

און ווי צו אונז, אויב דער בעסטיאַ־לישער עקספּערימענט זאָל געלונגען און די רואינירטע, פעראָרימטע יודען זאָלען נישט קומען צו זיך און זייערע חורבנות זאָלען נישט חערען צוריק אויפגעשטעלט.

אָ, דאמאָלס האַלטען די פּאָגראָם מאַכער טריאומפירט און חי א עפּידעמישע קרענק חאַלט זיך די נייעסטע מעטאָדע פון אויסראָטען יודען איבערגעטראָגען פון אָרט צו אָרט.

די פּאַטריאָטישע פּאָגראָם־העלדען מוזען אָנטרעפען אויף א פעסט־אָרגאַ־ניזירט און קאָנסאָלידירט יודענטום, וועלכעס וועט זייערע מחשבת־המן צו־שמעטערען און צו נישט מאַכען. קיין איין געוועלב, קיין איין ווערקשטאַט, קיין איין אונטערנעהמונג און פּלאַצובקע טאָר נישט אָראָבגעהן פון פּלאַץ, קיין איין יוד טאָר נישט צוליב די געשע־הענישען פערלאָזען בריסק. עס מוז גע־בראַכט ווערען הילף פון אלע זייטען. עס מוזען שטראָמען גרויסע געלד־סומעס פון אלע ישובים פון אלע חינקעלעך, וואו עס קלאַפּט נאָר א יודיש האַרץ.

די הילפס־אַקציע מוז זיין א גרינדלי־כע, א פּולקאָמענע, פּונקט אזוי ווי די פערניכטונגס־אַקציע איז א גרינדלי־כע, א פולקאָמענע. נישט קיין הצלה פּורתא, נאָר א גענצליכע, אז יעדער געליטענער זאל קענען צוריק אויפבויען זיין עקזיסטענץ און ציהען פרנסה.

און די הילף מוז קומען וואָס שנעלער, כדי די יודען־פרעסער זאָלען זיך נישט קענען דערחייל פרעהען און טריומפירן.

די שונאי־ישראל מוזען וואָס גיכער קומען צום בעוואוסטזיין, אז מעהר ווי פערשוואַרצען און שענדען פּוילען'ס גו־טען נאָמען און טרעטען מיט די פיס פּוילען'ס כבוד און ווירדע חעלן זיי נישט מיט געוואַלדטהאַטען חעלען זיי אונז נישט פערטרייבען. אפילו איינעם נישט פון אונז, פון דער ערד, אויף חעלכער אונזערע אבות אבותינו האָבען זיך אויס־געלעבט, העלפענדיג בויען און בעשיצן דאָס לאַנד.

כאשר יענו — כן ירבו ויפצמו... — וואָס מעהר מען האָט די יודען געפּיי־ניגט און אַנגעטהון צרות, אלץ מעהר האָבען זיי זיך געמעהרט און שטאַרק געוואָרען — דאָס דאָזיגע וואונדער חע־לען מיר חייטער בעחייזען מיט'ן כח פון אחדות און סאָלידאַריטעט, מיט'ן כח פון אויסשטרעקען די ברודערליכע האַנד און איילען מיט חילף

יוסף שאיא.

סענסאציאנעלער פראצעס ארום א גנבה פון 400 טויז. פראנק.

בריליאַנטען, גאלד, און דאס טאבאק - פישקאלע פון נאפאלעאן דעם ערשטען.

מיר האבען שוין אין „ראדאמער לעבען" פון פאריגע וואך געשריבען וועגען א ריעזען - גניבה, וואס ס'איז בעגאנגען דאס פאר-פאלק געזגאלא פון דער ראדאמער אומגעגענד.

די גניבה איז אויסגעפיהרט געווארען ביי א פראנצויזישען מארקיז אין יאהר 1935.

געזגאלא איז געווען א סטאליאר-ארבייטער. ווען ער האט זיך אויסגעלערענט אלס שאפער, האט ער חתונה געהאט און דאן איז ער אוועקגעפארען מיט זיין פרוי קיין פראנקרייך. דארט האט ער געזוכט ארבייט און אין איינעם פון די פערמיטלונג'ס-ביוראס אין ליאן האט ער בעקומען א פאסטען אלס שאפער און זיין פרוי אננא אלס קעכין פון איינעם פון די גרעסטע גיטער סאן פעיל, נעבען ליאן, ביים בעקאנטען מארקיז עדוארד וואזשעלאס. אין א יאהר ארום, האט זיך דאס עמיגראנטען - פאר'ל גע-מאלדען צום מארקיז מיט א בשורה טובה, אבן זיי זענען בעגליקט געווארען מיט א לאטעריע - געווינס פון 5000 פראנק. זיי דאנקען דערפאר פאר דער בעשעפטיגונג ביים מארקיז, ווייל זיי ווילען צוריק אהיים פאהרען קיין פוילען. דער מארקיז האט זיי הצליח געווענטשט, זיך געפרעהט מיט זייער גליק און דאס פאר'ל איז אוועק פון ניס.

שפעטער האט דער מארקיז געלעזען אין א פאך-צייטונג וועגען טייערע בריליאנטען און ס'האט איהם בעהערשט א חשק אנצוקוקען זיינע איינענע בריליאנטען און קאסטבארע ביזשוטעריע. ווען ער האט געעפענט די קאסע, האט ער דערזעהן, אז דאס אלץ פעהלט און א חוץ די טייערע חפצים זענען אויך נישטא די 8000 פראנק אין גאלד. זיין ערשטער חשד איז געפאלען אויפ'ן פלוצלינג „בעגליקט-געווארענעם" פאר'ל און ער האט געמאלדען תיכף דער פראנצויזישער פאליציי. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז דאס האט טאקע געטוהן אנטאני געזגאלא און זיין פרוי אננא, וועלכע ס'איז געלונגען די אלע זאכען אריבער-צופירען קיין פוילן. זיי האבען די בריליאנטען מיט'ן גאלד אריבערגעשמוגעלט די גרעניץ און מיט'ן גאנצען פעקעל אוועק קיין שידלאווצע, וואו זיי האבען פערקויפט דעם יודישען יובילער אברהם צוקער פאר 4000 זל. צוקער האט צוגענומען זיין ברודער יהושע, וועלכע זענען מיט'ן מבין וולאדיסלאוו סטעמפניאק פון סקאר-זשיסק, געפאהרען קיין ווארשע פער-האנדלען די סחורה די דארטיגע יובילערן. דערוויל האט מען געזגאלא געפאקט אין סטארכאוויץ, וואו ער האט זיך גע-קויפט פאר'ן גניבה'שען געלד א שפייז-געוועלב. מ'האט ארעסטירט איהם, זיין פרוי און דעם שידלאווצער יודישען יובילער אברהם צוקער.

פרייטאג און שבת איז זייער פראצעס פארגעקומען אין ראדאמער קריין-געריכט. אויף דער בעשולדיגונג'ס-באנק האבען זיך א חוץ זיי אויך געפונען: יהושע צוקער, וולאדיסלאוו סטעמפניאק, משה פרידמאן, מרדכי גליקסבערג און יצחק יעקב ראכים. די לעצטע, די ווארשאווער יובילערען, זענען געווען בעשולדיגט אין פאסערייי און אפקויפען די גע'גנב'עטע זאכען ביי גיעזגאלא.

צום פראצעס איז געקומען דער יונגער מארקיז זשאק דע וואזשעלאס און זיין מוטער די מארקיזין מארטא דע וואזשעלאס. בכדי זיך צו פערשטענדיגען מיט די מארקיזען, האט דאס געריכט ארויסגערופען אלס דאלמעטשער (איבער-זעצער) דאס פריילין דעמבעק, א פראנ-צויזישע לעהרערין אין ראדאם. די אינטערעסען פון די מארקיזען האט פער-טיידיגט אדוו. ביעדזשינסקי. די 8 בע-שולדיגטע זענען פערטיידיגט געווארען דורך די 5 ראדאמער אדוואקאטען: זיג-מונט יואשילעווסקי, זדזשיטאוויעצקי, לינדענמאן, בראמסקי און פעניגשטיין. צום פראצעס זענען ארויסגערופען געווא-רען ביז 30 עדות.

פאר'ן געריכט האט זיך דער הויפט-בעשולדיגטער אנטאני גיעזגאלא מודה געווען, שילדערענדיג ווי אזוי ער האט די גניבה אויסגעפיהרט אין דעם פאלאץ פון מארקיז, און אויך, ווי אזוי ער האט אין זיין שיך, אין דער וואליזקע אריבער-געפיהרט די גע'גנב'עטע טייערע חפצים גאלד און בריליאנטען, אין דער ווערטה פון עטליכע הונדערט טויזענד פראנק, דורך די פראנצויזישע גרעניץ. גיעזגאלא ערקלערט ווייטער, אז דאס גע'גנב'עטע גאלדען געלד האט ער פער-קויפט אביסעל אין ווארשא אין קאנ-טאר ביי קלעכאטשינסקי און אביסעל אין ראדאם אין דער פירמע ווייסעל-פיש. זיין פרוי האט אפילו ניט געוויסט וועגען דער גניבה ביז זיי זענען געקו-מען קיין פוילען. די טישטעכער און ספרוועטען, וועלכע מען האט ביי איהר געפונען, דאס האט איהר געשאנקען די מאדאם מארקיזא מארטא וואזשעלאס. די אנדערע בעשולדיגטע האבען זיך אויך צו קיין שולד ניט מודה געווען.

אינטערעסאנט איז געווען דאס עדות זאגען פון דער מארקיזא וואזשעלאס, וועלכע האט אויף א אינטערעסאנטען אופן דערציילט וועגען דער גניבה. דערביי האט זי בעמערקט, אז אין דער ערשטער מינוט האט זי אויסגעגעבען דער פראנצויזישער זשאנדארמעריע, אז מען האט איהר צוגענומען זאכען פאר 250 טויזענד גילדען, ווען אבער זי האט אלעס גוט קאנטראלירט, האט זי אפגע-שאצט זייער ווערטה אויף 350 טויזענד גילדען אויסער 8000 פראנק, גאלדען געלד.

דער יונגער מארקיז דערמאנט, אז צווישען אנדערע זאכען האבען די געזגאלעס צוגע'גנב'עט א גאלדענעם טא-באק פושקעלע, וועלכעס ווייער זיידע האט נאך בעקומען פון נאפאלעאן דעם ער-שטען.

נאך די רעדעס פון פראקוראר און אדוואקאטען האט ארום האלב 12 ביי-נאכט דאס געריכט ארויסגעטראגען דעם אורטייל. אנטאני געזגאלא האט בעקו-מען 4 יאהר תפיסה. אויף דעם סמך פון דער אמנעסטיע איז אים דער שטראף פערקלענערט געווארען אויף 2 יאהר און 8 חדשים. דערביי איז אים פערדע-כענט געווארען דער פרעווענץ - ארעסט פון גרודשען 1935.

אננא גיעזגאלא איז פעראורטיילט געווארען אויף 2 יאהר תפיסה. אויפ'ן יסוד פון אמנעסטיע איז די שטראף איהר פערקלענערט געווארן אויף א יאהר תפיסה און עס איז איהר פעררעכענט גע-וואָרען דער פרעווענץ-ארעסט 4 חדשים.

אברהם צוקער איז פעראורטיילט גע-ווארען אויף 3 יאהר תפיסה און 200 גילדען גזשיוונע. דער פרעווענץ-ארעסט פון גרודשיען 1935 איז איהם פעררע-כענט געווארען.

יהושע צוקער און וולאדיסלאוו סטאמפניאק זענען פער'משפט געווארען אויף 2 יאהר און 100 גילדען גזשייונע יעדער איינער.

משה פרידמאן, מרדכי גליקסבערג און יצחק יעקב ראכים זענען פון דער בעשולדיגונג גענצליך בעפרייט געווארן; דאגעגען יצחק יעקב ראכים איז פער-אורטיילט געווארן אויף 6 חדשים תפיסה און 100 גילדען גזשיוונע פאר וועלען איבערקויפען דעם פאליציי - קאמיסאר גוגאלע.

פאר די מארקיזען איז דער סימבאלי-שער גילדען דורך דעם געריכט אנער-קענט געווארען.

גלייך פון געריכט'ס-זאהל זענען אפ-געפיהרט געווארען אין תפיסה אריין אנטאני און אננא גיעזגאלא, אברהם און יהושע צוקער און וולאדיסלאוו סטעמפ-ניאק.

ר.

א יודיש יונגעל האט גע'גנב'עט קומט מען אין דער גמינע זי זאל בעצאהלען.

פערגאנגענעם פרייטאג איז אויף דלזי-גא גאס אריינגעפאהרען א פויערישע פיהר מיט'ן דישעל אין א יודישען טרעגער, וואס האט געטראגען א גרוי-סען זאק מעהל אויף די פלייצעס. דער טרעגער איז אומגעפאלען א גוט-צושע-דיגטער און מ'האט אים איבערגעפיהרט אין פוילישען שפיטאל אריין.

מילא א פארפאל יאק א פארפאל. זאכען וואס טרעפען זיך דא איז אבער געשעהן נאך א פאל. מיט'ן יודישען פערווינדעטען טרעגער זענען מיטגעפא-רען צוויי יודישע יונגלעך, וועלכע האבען אים בעגלייט אין יודישען שפיטאל אריין. דארט האט א פויערטע, וואס איז געקומען בעזוכען איהרס א קרובה, גע-וואלט אויסטוישען א 20-ער זלאט. אזוי ווי דער דיענער פון שפיטאל האט נישט געהאט, האט איינער פון די צוויי יו-דישע יונגלעך אנגעבאטען זיין העפ-ליכקייט, אז ער וועט ארויס אין גאס און אויסטוישען ערגיץ דעם באנקנאט. מ'האט איהם געטרויט דאס געלד. אבער ארויסגעהענדיג פון שפיטאל, איז ער שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. ער איז פערשוואונדען צוזאמען מיט די 20 זל.

די פויערטע האט געוויינט און דער שפיטאל-דינער איז געווען שטארק אויפ-גערעגט. אין שפיטאל איז געווארען אנ' אויפרודערונג: היתכן אזא יונגער גנב, אזא יודישער קאמבינאטאר. לעבען מיר דאך עפעס היינט אין א צייט פון כל ישראל ערבין זה לזה, האט מען שוין אין איינוועגס געהאט תרעומות אויף אלע יודען, אז אלע זענען מסתמא אזעלכע, ווי דאס גניבה'שע יונגעל.

צוזאמען מיט דער פויערטעס קרובה, איז אין זעלבען צימער געלעגען א יו-דישע פרוי, האט זי נישט געקענט איינ-רוהען פון דער עוולה, וואס איז געשעהן איהרע שכנים. זי האט זיך געשעהמט און געפיהלט בעליידיגט. אזוי ווי גראד איז געקומען צו איהר דער מאן מבקר-חולה זיין, האט זי איהם געהייסן געהן אין דער יודישער גמינע, וועלכע זאל אומקעהרען דעם היזק פון די 20 זל. דער פויערטע. דער יוד איז אוועק מיטן דיענער אין דער יודישער גמינע, וואו זיי האבען געטראפען דעם דאזיגער יונה גאלדבערג און פון איהם פערלאנגט די 20 זל.

ה' גאלדבערג האט געענטפערט, אז די גמינע איז נישט פעראנטווארטליך פאר יודישע גנבים. ער קען געבען פרי-וואט צו-שטייער 2 זל. און די רעשט אויב ער וויל, זאל ער געהן צונויפזאמ-לען אין שטאדט.

וכך הוה. דער יוד האט זיך געלאזט איבער'ן שטאדט צונויפשטעלן פאר דער פויערטע די 20 זל. וואס דאס יונגעל האט צוגענומען.

דאס יונגעל איז ווערטה א פסק, ווייל ראשית טאר מען בכלל נישט גנב'ענען און צווייטענס א יוד און א גנב דערצו זענען היינט צוויי עבירות. דאס אינטערעסאנטסטע אבער איז די המצאה צו ווענדען זיך, צו דער יו-דישער גמינע, זי זאל בעצאהלען פאר דער גניבה.

פון האנדווערקער - לעבען.

קאמוניקאט.

אין צוזאמענהאנג מיט'ן דערנענטערן זיך פון 30 יוני, יוען עס ענדיגט זיך דער טערמין פון הגחה - ענזאמענס פאר געזעלען, האט די פערוואלטונג פון יו-דישען האנדווערקער-פערבאנד אין פער-שטענדיגונג מיט'ן פעראייניגטען קאמי-טעט פאר די ענינים פון יודישער מלא-כה אין ווארשא, אונטערגענומען אנ'אק-ציע, בכדי עס זאל ווי געהעריג ארגא-ניזירט און אויפגעקלערט ווערען, אז דאס א גרעסערער טייל פון די יודישע געזעלען זאלען אויסנוצען די געלעגענ-הייט און זיך ערווערבען ארבייטס-רעכט.

צו דעם צוועק האט דער קאמיטעט פאר די ענינים פון יודישע מלאכה דע-לעגירט דעם ה' ח. האפמאן, וועלכער וועט איינפערטען מיט א רעפעראט שבת דעם 5 יוני אין זאהל פון פאלקס-הויז א. ד. ט. „10 יאהר אינדוסטריע-געזעץ". דער רעפעליגענט וועט געבען אנ'איבערבליק איבער דער ענטוויקלונג פון דער יודישער מלאכה אין דער פער-גאנגענהייט, געגענוואַרט און די פער-ספעקטיווען אין דער צוקונפט.

בעזונדערס וועט זיך דער רעפעלענט אפשטעלען אויף דער נויטווענדיגקייט צו דערהאלטען די מלאכה ביים יונגערן דור.

די לייטונג פון יודישען האנדווער-קער-פערבאנד האפט, אז די יודישע יו-גענד וועט פערשטיין די וויכטיגקייט פון דער זאך און וועט אויסנוצען די רעכט וואס קומט איהר.

אלע אינפארמאציעס ווענען שטעלען זיך צו די ענזאמענס ערטיילט דער סעקרעטאריאט פון האנדווערקער - פער-באנד רוויגסקא 1.

ראדאמער יודען פון א מאהל

טיפּען, געשטאלטען און בילדער.

פון מאיר הערץ

ר' אהרן מורה-הוראה געהט פארטאגס אין מקוה אריין און די קאזאקען געפינען אנשטאט געלד, אשר יצר'לעך.

94.

מיט יאהרען צוריק איז געווען אין ראדאם א מורה הוראה ר' אהרן. דאס איז געווען א'עלטערער יוד, ווייט פון מילי דעלמא, וואס האט קנאפּ-וואס זיך געמישט אין קהל'ישע זאכען, נאר תמיד געזעסען איבער'ן שלחן-ערוך און מעיין געווען וועגען שאלות און דינים. ר' אהרן האט געוואוינט אויפ'ן וואהל 31 און פון דער גאנצער געגענד ארום איז מען געגאנגען צו איהם פרעגען שאלות אין הלכות טעפּעל, לעפעל - שיסעל און בכלל וועגען אלע ענינים וואס האבען א שייכות מיט'ן יודישען ריטואל און זיינע מנהגים. אין שטוב ביי איהם איז שטענדיג געווען א „רוך" פון ווייבער מיט היהנער, קאטשקעס, גענז. איינע איז געקומען מיט א גאנז וואס האט געהאט א נאדעל אין פּיפּיק, א צווייטע האט געפונען פּאקען אויף די קישקעלעך פון א קאטשקע, א דריטע איז געקומען מיט א גע'שחט'ענעם האהן, וואס האט נאך געלעבט און געקרעכצט נאך דער שחיטה. ערשט ווי פיעל האט זיך געבראָטען אין שוהל - גאס, צי אויפ'ן וואהל יעדען טאג וואס טעפּלעך מילך זענען איינגעלאפען און פערגאסען די טעפּלעך, אין וועלכע ס'האבען זיך געקאכט פלייש מיט יוך צו מיטאג? היינט ערב-פסח, ווען מען דארף ארויסרוימען דאס חמץ, ווען מ'דארף אלץ כשר'ען און שייערען—דא איז שוין ר' אהרן געווען פערהארעוועט מיט ארבייט ביי טאג און ביי נאכט. פרומע ווייבער זענען געקומען צוואנציג מאהל א טאג מיט שאלות און מ'האט געברויכט בעשאפען א נייעם שלחן ערוך פאר זייערט-וועגען. ר' אה-רן האט זיך געמאטערט, אבער ער האט אויף אלץ געמוזט געפינען א ענט-פער, א בעשייד, אנדערש זענען זיי ניט אבגעטרעטען,

איז ר' אהרן געזעסען אויף דער שטיהל און גע'פסק'ענט וואס יודען מעגען יא עסען און וואס זיי טאָרען נישט עסען. און געווען, זאגט מען, איז ער א מחמיר. ער האט זעהר בעשווערט און ביים מינדעסטען חשש, ביי א ליאדע קלעק האט ער גע'אסר'ט און טריפה געמאכט. ר' אהרן איז געווען א פרומער יוד און ער האט זיך שטרענג געהאלטען אין דין. ער איז געווען מעהר דערפאר, אז איידער יודען זאלען עסען טריפה אויפ'ן גלויבען טאמער, איז גלייכער זיי זאלען גארנישט עסען. און כאטש אלע האבען געוואוסט, אז ער איז א שטרענגער, א מחמיר, זענען דאך אלע גע-גאנגען צו איהם פרעגען שאלות. פאר דאס איז מען געקומען צו איהם וועגען מיט דין תורות. אין וועלט - זאכען, אין געלד - סכסוכים צווישען מענשען האט ער זיך קנאפּ-וואס אריינגעמישט. דאס איז ניט געווען פאר איהם קיין וויכטיגער ענין.

דער מורה - הוראה ר' אהרן איז ווי געזאגט, געווען א פרומער, א שטרענ-גער און הייסער יוד. אזוי שטרענג ווי ער איז געווען אין בעצוג צו איסור-והיתר, צו טריפה און כשר, אזא שטרענ-גען אויסערליכען אויסזעהן האט ער געהאט. מיט'ן בלויזען בעווייזען זיך אין אין גאס פרייטאג פארנאכט, געהענדיג צום דאווענען מיט די אטלעסענע זשי-פּעצע און מיט'ן שטריימעל, וואס האט נאך פּויליש'ער אונטערגעשטראכען מיט דער שוואַרצער גלאַנציגקייט. זיינע גרייז-גראָהע באָרד און פּאות—קוקענדיג בלויז אויף זיין בייזען, בעפעהלערישען בליק, האָבען די קרעמער שנעל פערמאַכט די געוועלבער און די מאַרק-שטעהער האָבען איילענדיג און מיט גרויס זרירות, אראָב-גערוימט פון די טישלעך. טאמער האט עמיצער פערשפּעטיגט, אדער גלאט אזוי געוואלט זיך אדורכשמארצען, וועלענדיג נאך ארייננכאפּען א שטיקעל פדיון, ביז די זון וועט איינגאנצען אונטערגעהן -- דא איז שוין ר' אהרן אליין צוגעגאנגען און מיט כעס געברומט אונטער דער נאז, ניט קוקענדיג רעכטס צו קיינעם: שבת, שבת, שוין גענוג געהאנדעלט, גע-האנדעלט, שבת זאל זיין!

און ווען נאכדעם, דער טישעל-סוחר, צי סוחר'טע, האט זיך נאך געוואקעלט, האט ר' אהרן געפּרובט מיט'ן פיס א שטיפּ צו טוהן דאס אויף שפּינגע-דיגי-גע צוזאמענגעשלאגענע ביידעל - קרעמעל, סטראשענדיג, אז ער געהט עס איבער-דרעהען און פונאנדערוואַרפען דאס ביסעל סחורה. דאס האט אמאהל געטראָפען אויך.

פון ר' אהרן האט געהעהט שווערע און הייסע יודישקייט. ווי הייס יוד ער איז געווען, אזא הייסע מקוה האט ער ליעב געהאט. ער איז אריין אין וואסער, ווען ס'האט פשוט געזאָטען און געסחא-לעוועט. און אין די הייסע מקוה איז ער געגאנגען יעדען טאג, סיי ווינטער און סיי זומער. מ'האט דאן געשמועסט אין שטאָדט, אז ר' אהרן מורה-הוראה האט ליעב הייס און ר' איטשע פריידאס (מ'האט איהם גערופען איטשע רופא) האט ליעב קאלטס. ר' אהרן איז ארייג-געשפּרינגען אין א הייס - קאכעדיגע מקוה, וועלענדיג אזוי-ארום נאך העכער שטייגען אין זיין הייסע יודישקייט און ר' איטשע רופא האט זיך דווקא געבא-דען אין א קאלטען טייך, כאטש ער איז אויך געווען א רעליגעזער און געזונג-אבגעהיטענער יוד. און אויפ'ן גרעסטען פראסט אום ווינטער, איז ר' איטשע רופא, וועלכער איז אנגעגאנגען אין שטאדט פאר א גאנצען דאקטאר (ער האט ווירקליך געהאט א גרויסע ידיעה אין חכמת הרפואה), אוועק צו א געפרוירענעם טייך הינטער דער שטאדט, אויסגעהאקט א שטיק אייז. אויף דער שנעל זיך אויסגעטוהן און אריין און ארויס פון וואסער. ער האט געזאגט, אז דאס איז על-פי דאק-טאריע א געזונטע זאך און דאס קיהלט נישט אב זיין יודישקייט. אדרבא, נאך אזא קאלטע מקוה, ווערט ערשט הייס אין אלע אברים, עס צעקאכט די גע-בליטען און מען פיהלט זיך בעסער פי-זיש און גייסטיג, ברוחניות ובגשמיות.

אין שטאדט האט מען זיך געוויצעלט, אז ר' אהרן איז א הייסער יוד און ר' איטשע רופא איז א קאלטער איד. איטשע רופא האט זיך נישט בעליידיגט, נאר גראד פערקעהרט, ער האט געשמיי-כעלט אונטער די גאלדענע ברילען, וואס ער האט געטראגען אויף זיין פּראפעסא-ריש פּנים, וואס איז געווען ארומגעצוימט מיט א ווייס רונדיק בערדעלע. ר' אי-טשע רופא איז געווען א הויכער, א גלייכער ווי א סאסנע, טראָץ זיין טיפע עלטער, וואס איז נאך העכער געווארען דורך זיין יודישען היטעל מיט די הויכע רענקע, וואס איז געווען דער איינציגער סימן, וואס האט איהם אויסגעטיילט פון „ציווילען", פּשוט'ען עולם. ער איז געווען א יודישער מענש און טראָץ דעם, וואס ער האט פון זיך שטארק געהאלטען און געזאגט זיין ווארט איבער אלע פער-שידענע קראנקהייטען – האט ער נישט געוואלט קליידען זיך ווי א „דייטש". האט זיך בלויז געהאלטען אויף דער געהע-ריגער דיסטאנץ, נישט גערעדט קיין סך, געצעהלט די ווערטער ווי רענדלעך און נישט געלאזט איבערפרעגען צוויי מאהל איין זאך. האט יעדער טאקע גערעדט מיט איהם מיט גרויס דרך-ארץ און טי-טולירט אלס דאקטאר. זיינע פּאציענטען זענען געווען אלע איינוואוינער פון שטאט, יודען און קריסטען, וואס האבען איהם איידעל פערצויגען „פּאניע דאקטאושע"?

ר' איטשע רופא האט אמאהל געזאגט צו ר' אהרן: איהר היילט רפואת הנפש, פּסק'ענט שאלות און היט אב די יודי-שע נשמה, און איך הייל רפואת הגוף, פערשרייב לעקארסטווע פאר חולאים, זיי זאלען געזונד ווערען אויפ'ן קערפּער. מיר האבען ביידע צוויי מיסיעס אויף דער וועלט, אבער מען שמועסט, אז איהר וועט האבען א גרעסערען חלק עולם - הבא. פאָרט ר' אהרן מורה הוראה און איך וואס בין? א ראדאמער רופא דארט, וואס העקט באנקעס, שטעלט פּיאווקעס, פער-שרייבט א רפואה און האט אפילו ניט קיין צייט אין א יודיש ספר ארייננצו-קוקען.—אבער ר' אהרן האט איהם אנ-געשריגען, אז ער זאל ניט אזוי רעדען, ווייל מען ווייסט ניט, ווער אויף יענער וועלט ס'איז מעהר חשיב. קען זיין, אז א פשוט'ער רופא, וואס איז מחיה מענ-שען, איז דארט מעהר יחסן. ניט מעהר, ער זאל אזוי פיעל ניט קוקען אין די גויאישע ביכער צו לערנען לשונות. ס'איז גענוג, אז ער קען דאקטאריע און מעהר דארף מען ניט.

אין די צייטען פון דער רעוואלוציע האט מיט ר' אהרן פּאסירט אזא מעשה:

ווי דער שטייגער, איז ר' אהרן גע-גאנגען טאג-ביי-טאג אין מקוה אריין, ווען ס'איז נאך געווען גוט טונקעל. אפילו ווען די רעוואלוציע האט געברענט און ס'איז געווען א סכנה צו געהן אין גאס, בפרט נאך פארטאג, האט זיך ר' אהרן ניט אבגעשטעלט און איז אזוי אריבערגעקראכען שטיל, ווי א שאטען, שארענדיג זיך ביי די ווענד פון וואהל א קליין שטיקעל וועגס צו דער קהל'י-שער מקוה אויף דער זאטילנע. מקואות איז ביי איהם געווען א הייליגע מצווה און ער האט ניט געקוקט אפילו אויף סכנת נפשות.

איינמאהל אין א ווינטער - בעגינען, שוין געפינענדיג זיך אין זאטיל-נער געסעל, זענען איהם א קעגענ-געקומען א מחנה קאזאקען מיט די ביק-סען אויף די פּלייצעס און ראפּניקעס אין די הענד. א געשריי געטוהן סטאי! קודא? זיי האבען געפרעגט וואו ער גייט אזוי פריה. ר' אהרן האט נישט פער-שטאנען קיין רוסיש און נישט געוויסט וואס צו ענטפערען. ער איז געשטאנען און אנגעקוקט די קאזאקען מיט בעטענ-דע אויגען. די קאזאקען האבען איהם בעזוכט און ארויסגעשלעפּט פון די קע-שענעס א שפּאר ביסעל פּאפּירלעך. אויף דער פראגע וואס ער טראגט ביי זיך אזעל-כע שטיקלעך פּאפּיר, האט ער זיך יא אריענטירט און כדי צו געבען זיי אנ'-ענטפער, האט ער געוויזען מיט דער האנד אויפן אינטערשטען טייל. די קאזאקען זענען געווארען אנגעצונדען, מיינענדיג אז ער הייסט זיי קושען אין... זיי האבען איהם געוואלט דערלאנגען מיט די קא-זאצקע נייהייקעס, אבער צום גליק איז אונטערגעקומען א בעקאנטער סטראזשניק, וואס האט געבעטען מ'זאל איהם אבלא-זען, ווייל ער איז א אלטער יוד, א „דוכאווני", און ער קען איהם. דער סטראזשניק האט ארויסגערופען דעם בעדער, וועלכער האט געגעבען צו פער-שטעהן, אז דאס געהט דער ראבין אזוי פריה יעדען טאג, אין דער באניע אריין און די די שטיקלעך פּאפּיר, וואס מ'האט געפונען ביי איהם, זענען אשר יצר'לעך מיט וועלכע מען ווישט זיך אב. דער ראבין האט חלילה נישט געמיינט צו בעליידיגען די קאזאקען. אז זיי זאלן איהם קישען, נאר אזוי ווי ער קען נישט קיין רוסיש האט ער זיי אויף פּאנטאמין-לשון געוואלט ווייזען ווי אזוי מען בענוצט דאס...

און ר' אהרן איז אזוי ארום ניצול געווארען פון די קאזאקען און דאן האט ער געזאגט, אז איטשע רופא איז טאקי געווען גערעכט, אז מען דארף קענען א ביסעל גוי'איש לשון אויך.

נישט ריכטיגע קלאנגען.

פאריגע וואך האבען מיר געבראַכט אין „ראדאמער לעבען" א נאטיץ „טויזענד זל. האבען איהם געקאסט די 12 שורות" היות איז אין צוזאמענהאנג מיט'ן דאזיגען נאטיץ האבען זיך פערשפּרייט קלאנגען, אז דארט רעדט זיך וועגען דער בעאמטין (קאסירערין) אין דער „באנק ספּולדזשעל-טשי" ביים קליינהענדלער-פעראיין, ער-קלערען מיר, אז די קלאנגען ענטשפּרע-כען נישט דער ווירקליכקייט. דער נאטיץ בעציהט זיך נישט צו דער אויבענ-דערמאנטער פּערזאנען, נאר צו גענצליך אנדערע מענשען.

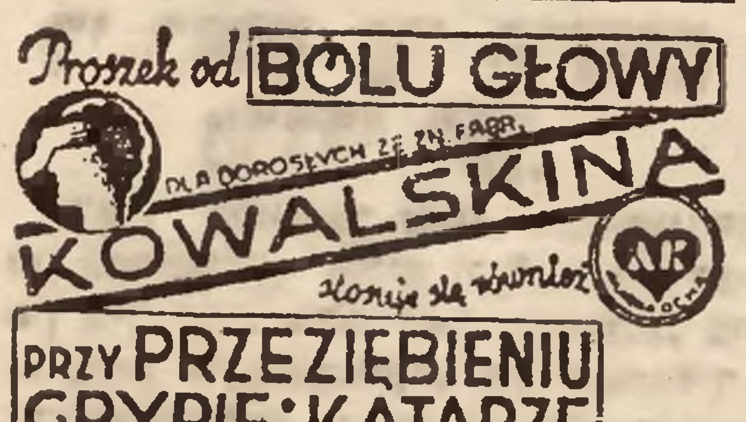

דערגענצונג.

אין נאטיץ וועגען די געשאנקענע 300 זל. פון דער פאמיליע מעלכיאר. אלס פונדאציע אויף א בעטעל אין שפּיטאל אויפ'ן נאמען פון איהר פערשטארבענע מוטער, איז דורכגעלאזען געווארען די נעמען מאריא מעלכיאר (ראדאם) און שמעון מעלכיאר (חיפה), וועלכער האבען זיך צוזאמען מיט די איבריגע שוועסטער און ברידער בעטייליגט אין דער שפּענ-דונג פון די 300 זל. אויפ'ן אויבענדער-מאנטען צוועק.

גראנדיעזע פייערונג צום עפענען

אין דער געשיכטע פון די ראדאמער יודען איז מיט׳ן זונטאגדיגען טאג פון 30 מאי 1937 צוגעקומען א שעהן בלאט, וואס דארף פערשריבען ווערען לדורות. אין דעם טאג איז צוריק בעלעבט געווארען דאס יודישע שפיטאל. דער טאג האט א היסטארישען בעדייט בכלל און אין אנבליק פון דער היינטיגער צייט בפרט. ס׳איז נאר א שאד, וואס אונזער יודישער ציבור פערמאגט ניט קיין פנקס, ווי אנדערע קהלות, וואו עס ווערן פערשריבען אלע וויכטיגע ערשיינונגען און געשעהענישען. אויב אזעלכעס איז נישטא, איז כדאי און ס׳איז דא יעצט א גינסטיגער מאמענט דאס צו בעשאפן. דער ווידער-געבורט פון שפיטאל וועלט געווען דאס ערשטע גלענצענדע קאפיטעל, וואס וואלט בעדיענט אלס צייכען פון א נײע שעפערישע תקופה פון יונג-ראדאם.

• • •

אלזא מיר טרעטען צו כראנאלאגיש צו פערצייכענען דעם פערלויף פון דעם פאר ראדאם אזוי וויכטיגען טאג:

זונטאג אינדערפריה איז אין דער שטאטישער שוהל אבגעריכט געווארען א תפילה. די שוהל איז געווען פול און הרב קעסטענבערג און דער ראש הקהל ה׳ מרדכי דען—האבען גערעדט מעינינא דיומא.

שפעטער איז דער יום-טוב געקומען צום ריכטיגען און עקסטאזען אויסדריק אין בנין פון יודישען שפיטאל. שוין 12 אזייגער האבען אנגעהויבען שטראמען מאסען מענשען פון אלע עקען שטאדט אויף סטארע קראקאווסקא — אין משך פון איין שעה איז דער גרויסער הויף פון שפיטאל געווען איבערפולט מיט טויזענדער מענשען. ס׳זענען געקומען דעלעגאציעס פון אלע ראדאמער יודישע אינסטיטוציעס, פארשטעהער פון א גאנצע רייהע יודישע קהלות ארום ראדאם, א דעלעגאציע פון ווארשאווער „טאז״, ווי אויך אנגעזעהענע פערזענליכקייטען פון דער ארטיגער פוילישער געזעלשאפט.

ליידער בײ דעם גרויסען און שרעקליכען געדראנג האט נישט געקענט הערשען קיין געהעריגע ארדנונג. די ארדנער זענען געווען מאכטלאז און האבען זיך נישט געקענט קיין עצה געבען. די פרייד און בעגייסטערונג פון דעם פיעל טויזענד-קעפיגען עולם, וואס ער האט דערלעבט און זוכה געווען צו אזא טאג, איז פערוואנדעלט געווארען אין א ספאנטאנישע מאניפעסטאציע, וואס האט זיך נישט געלאזט צוימען און נישט געקענט זיך צופאסען אין דעם מאמענט צו די אנווייזונגען פון די ארדנער.

נאכ׳ן אנקומען פון ה׳ סטאראסטא מיעשקאווסקי, איז ארויפגעטרעטען אויף דער שעהן-אימפראוויזירטער טריבונע אין שפיטאל-הויף, דער פרעזעס פון דער יודישער קהלה, ה׳ דען, מיט א לענגערע און שענע רעדע.

די רעדע פון פרעזעס מרדכי דען.

כ׳בין דאנקבאר אלע אומשטענדען און פאקטארען, צוליב וועלכע איך געפין מיך יעצט אויף דער טריבונע, צו ברענגען אין נעמען פון די אמטליך-הויכגעשטעלטע געסט און אלע אנוועזענדע, דער ערשטער די בשורה, אז מיט׳ן חילען פון דער אויפזיכט׳ס-מאכט, וואס רעפרעזענטירט דעם מאיעסטאט פון דער פוילישער רעפובליק און אלס פועל-יוצא פון דער רימפולער און אפפערפולער ארבייט פון דער יודישער געזעלשאפט — איז דאס יודישע שפיטאל, דאס שפיטאל, וואס איז מיט כמעט הונדערט יאר צוריק געשאפען געווארען פון אונזערע אור-עלטערן, דורך זייער קאלעקטיווע און מעכטיגע אנשטרענגונגען, וואס זענען געקומען אין דער ערשטער רייהע פון דער איידעלער און פערדינסטפולער פאמיליע בעקערמאן און די בירגער פון יענעם דור, די נעמען פון וועלכע ס׳זענען אויסגעקריצט אלס מוסטער פאר די צוקונפטיגע דורות אויפ׳ן טאוועל, וועלכען מיר וועלען באלד זעהען בײם איבערטרעטען די שוועל פון שפיטאל, וואס דערצעהלט פון א געשאנק פון 6000 רובעל און 44 טויזענד פוילישע גילדען — אט דאס שפיטאל עפענט אויף ס׳נײע זיינע טויערען צו טראגען הילף און השגחה פאר קראנקע אהן אונטערשיד. כ׳גלויב טיעף אין די פרייד-געפיהלען, אין דער טרנספער צופרידענהייט, וואס קומט אלס רעזולטאט פון דעם צום צווייטען מאהל גערופען - ווערען צום לעבען פון אזא וויכטיגע פלאצובקע פאר דער יודישער געזעלשאפט, בעשטימט פאר די ארצי - הומאניטארע פונקציע, דורך וועלכער ס׳ווערט צוריקגעגעבען קראנקע דאס געזונד. די היינטיגע פייערונג איז ניט בלויז דער אויסשליסליכער צושטייער פון די ארגאניזאטארען, נאר זי ווערט אין אלגעמיינער מאס געטיילט דורך אלע אנוועזענדע.

עפנענדיג דאס הויז פאר קראנקע, א הויז פאר ליידענדע, שטרעבען מיר צו דאקומענטירען, אז די זארג וועגען הילף פאר קראנקע, זאל זיין דער הייליגער חוב פון יעדען מענש. דא הייסט מען ניט פון צו אונטערשיידען פון קלאס, רעליגיע און פאליטישע אנשויאונגען. אין א קראנקען זעהט מען נאר א מענש, וועמען מען דארף מילדערען זיינע יסורים. די רעכט פון קראנקען זענען גרויס און דערפאר האבען די רענאריסטישע רעליגיעזע פארשריפטען נים קיין אנווענדונג בנוגע א קראנקען. ווי די דאזיגע פארשריפטען אליין זעהען פאר, זענען די איבערטרייטונגען איבער זיי ערלויבט ווען עס האנדעלט זיך וועגען א מענשענס - לעבען. אין דער צייט פון א קראנקען-דיענסט, ווערט עס גאר פערעכענט צו מעשים טובים און דעריבער, ווען עס צוקלינגט זיך דער רוף נאך הילף פאר א קראנקען, איז אלץ מחויב צו איילען צו-הילף און דאס איז טאקע געשעהען בײם שפיטאל.

מיט גאלדענע אותיות האט זיך פערשריבען אין זכרון פון דער יודישער בעפעלקערונג די הויכע פערזאהן פון ה׳ וואיעוואדא פאר זיין ווארימע אונטערשטיצונג אין דער פראגע פון צוריק אויפבויען דאס יודישע שפיטאל. נישט קיין קלענערע דאנקבארקייט אונזערע רינגעלט ארום דער געשעצטער פערזאהן פון ה׳ סטאראסטא פאר דעם, וואס אין די סטאראסטא-קאבינעטען האט געפלאסען הילף און שטיצע פאר דער זעלבער זאך. מיר וועלען נישט פערגעסען די שעצבארע אנווייזונגען און לעהרע. דערמאנענע פון געזונדהייט׳ס - אמט בײ דער וואיעוואדסטווא, אין דער פערזאהן פון ד״ר דזשיוואלסקי. אויך שעהן פערשריבען האט זיך אין זכרון די מוניציפאלע מאכט אין די פערזאנען פון פרעזידענט, וויצע און די גאנצע שטאט פערוואלטונג. זיי וועלען האבן א שעהן בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם איפסטעהענדען שפיטאל. בלי ספק זענען די אלע שטיצעס און הילפען פון דער מאכט, דער גרונד-שטיין און די פונדאמענטען פון דעם היינט-געפייערטען ווערק.

אבער איך געפין פאר מיין ליעבען חוב צו דערמאנען די גרויסע פערדינסטען פון פריוואטע פערזאנען, וועלכע האבען צוגעהאלפען אונזער ארבייט צו דערפיהרען צו א פאזיטיווען רעזולטאט. א גרויסען דאנק קומט דעם נדבן, דעם פארשטעהער פון דער פאמיליע בעקערמאן, פיאטר בעקערמאן, דער צענטראלע פון דער געזעלשאפט „טאז״ אין ווארשא, וועלכע איז צווישען אונז דא רעפרעזענטירט דורך איהר פרעזעס ד״ר גרשון לעווין, ד״ר וואולמאן און ד״ר פרישבערג, וועלכע האבען געגעבען די מעגליכקייט איינצואווירטשאפטען אין שפיטאל נײ מעבעל, נײע בעטען, נײע מאטראצען, קאסטבארע לאמפען און כירורגישע אינסטרומענטען. איך וויל אויך דערמאנען די געשאנקען פון אונזערע בני-העיר די ה״ה העניק נארימבערסקי, יוסף גאלדפײן (טשעלארוש), מישעל באנקער (ווארשא) אברהם ראסענבערג און כמיעלאוש, וועלכע האבען מיט זייערע מתנות בעצירט דאס שפיטאל און דאסגלייכן דעם ה׳ לעווענשטיין פון לאדזש פאר זיין געשאנק פון וועש.

איך געפין פאר א חוב צו דאנקען דער גאנצער יודישער געזעלשאפט אין ראדאם דערפאר, וואס זי האט אהן אויסנאהם, אין די ראהמען פון איהרע כוחות און מעגליכקייטען, אזוי אין מזומנים און אזוי אין נאטור, ווי אויך אין דער פארם פון ארבייט און מיה—מיטגעווירקט צו רעאליזירען דאס גרויסע ווערק. א ספעציעלען דאנק קומט דער ראטמענער - קאלא, די מיטגלידער פון דער צייטווייליגער קהלה - פערוואלטונג און דעם שפיטאל-קאמיטעט פאר זייער אומערמידליכער ארבייט בײם אויפבויען דאס שפיטאל. איך קען אויך ניט פערשווייגען די מיטהילף פון די האנדווערקער און ארבייטער אהן אונטערשיד פון רעליגיע, וועלכע האבען אויף יעדן טריט אקצענטירט זייער סענטימענט אין הארץ פארן שפיטאל. זיי האבען זיך אנגעווארפען אויסצופיהרען פערשידענע ארבייטען אהן האנאראר, נאר אלס געשאנק פון זייער זייט פאר׳ן שפיטאל.

דאס זענען די דעטאלען, די איינצעלהייטען פון וועלכע ס׳איז בעשאפען דאס גאנצעס. פון די אלע צווייגן אויפ׳ן בוים פון שעפערישער ארבייט איז אויסגעוואקסען די גוט - געפלעגטע פרוכט, וואס קומט היינט אין די הענד פון דער געזעלשאפט צום אלגעמיינעם נוצן. עפנענדיג דאס שפיטאל בעטראכטען מיר נאך ניט אונזער ארבייט פאר געענדיגט. מיר טרעטען ארויף אויף א שווערען וועגען פון פיהרן און פערוואלטען דעם הייל-אנשטאלט. די פערשטענדנישפולע מיטווירקונג און מיטהילף אבער, אויף וועלכע מיר האבען זיך אנגעשפארט, גיבט אונז די האפנונג און דאס גלויבען, אז מיר וועלען דאס זעלבע בעגעגענען אין דער צוקונפט.

ענדיגענדיג מיין רעדע זאל מיר זיין ערלויבט נאך אמאהל צו דאנקען דעם ה׳ סטאראסטע און אלע געסט, וואס האבען בעוויליגט צו קומען אויף דער היינטי-פייערונג. דער ה׳ וואיעוואדע און דער ה׳ סטאראסטע זאלען לעבען!

בעגייסטערט פון דער געלעגענהייט, וואס אויף דעם ארט האט זיך פערזאמעלט א ריזיגער עולם, ערלויב איך מיר אין נאמען פון דער יודישער בעפעלקערונג, וועלכע איך האב דעם כבוד צו רעפרעזענטירען, איבערצושיקען אויסדריקען פון האלד פאר די העכסטע מלוכה-מענער, דעם ה׳ פרעזידענט פראפ. איגנאצי מאשטשיצקי און דעם העכסטען פירער מארשאל שמיגלי רידז. זאלן לעבען!

דאס גאנצע פובליקום כאפט אונטער אלע אויסרופען און אפלאדירט שטורמיש. ביידע חזנים פון שוהל און בית-מדרש, מיט זייערע כארען זינגען דעם פוילישען נאציאנאלען הימן און דערנאך טרעט ארויס מיט א רעדע הרב קעסטענבערג.

די רעדע פון הרב קעסטענבערג.

ה׳ סטאראסטא און חשוב׳ע פערזאמלטע!

יעדער מאמענט, ווען עס ווערט פערווירקליכט און רעאליזירט א אידעאישער געדאנק פון הומאניטארער שאפונג און וואהלטעטיגקייט, רופט ארויס א פײערליכע שטימונג און ענטוזיאזם, איבערהויפט ווען דער דאזיגער ציעל גרעניצט זיך אב פון אינדיווידועלען לעבען און אין נאר אויסען צו ווערען א הילפס - ווערק פון אלגעמיינעם געזעלשאפטליכען כאראקטער לטובת הכלל.

אזא הערליכער און פײערליכער מאמענט קומט יעצט פאר אין אונזער שטאט צוליב דעם איבערנעמען דאס יודישע שפיטאל אין רשות פון די יודישע בעפעלקערונג אין ראדאם.

דאס יודישע פאלק וואס רעגולירט דאס טאג-טעגליכע לעבען אויף טראדיציע און תורה-רעגולאציע, האט שטענדיג סענטימענטען און אויסערגעוועהנליכן געפיהל פאר צדקה און וואהלטעטיגע שאפונג און חייסט, אז עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט) אז די וועלט איז געבויט אויף וואהלטעטיגקייט, און, אז נאר מיט׳ן ערפילען די גייסטליכע און הומאניטארע פליכטען, קען זיך דער מענש בערימען, אז ער איז דער מדבר און שטעהט העכער פון אלע בעשעפענישן.

דאס ווארט שפיטאל בעדייט — נעסט און שוץ-פלאץ פון אומגליק און קראנקהייט, דאס ארט וואס נעמט אריין ארימקייט און עלענד. די מויערען פון שפיטאל נעמען אריין זיפצען און קרעכצען פון קראנקע, אונבעהאלפענע און ליידענדע, בלוטיגע טרעהרען פון פאטערס און מוטערס, עלטערן און קינדער, טרויער-טענער פון אלמנות און יתומים, לעצטע זיפצען און תפלות פון אזעלכע, וואס פערלירען זייער לעצטע האפנונג און הויכען אויס די נשמה און געזעגענען זיך מיט אלעס און אלעמען.

דאס יודישע שפיטאל וואס איז געבויט מיט איבער אכציג יאהר צוריק דורך אונזערע אבות און יודיש געלד, איז נאך א איבעררייס פון עטליכע יאר צוריק איבערגענומען געווארען אין אונזער רשות. און דעריבער איז אונזער צופרידענהייט גרויס.

די דאזיגע פײערונג פון אויסרעמאנטירטען יודישען שפיטאל, וואס ווערט געעפענט, בעגריסען מיר מיט די ווערטער פון תנ״ך להיות עיניך פתוחת אל הבית הזה ליל ויום (מלכים א ח נ״ב), זאלען דיינע אויגען, אלמעכטיגער ג—ט, זיין געווענדעט צו דעם דאזיגען הויז בײטאג און בײנאכט. זאל יעדער ליידענדער, וועלכער וועט זיך דא געפונען בעשענקט און געבענטשט ווערען מיט א רפואה שלמה.

איך דריק אויס דעם גרעסטען דאנק די אדמיניסטראטיווע און מוניציפאלע מאכט, דעם ה׳ וואיעוואדע ד״ר דזיאדאש, דעם סטאראסטא ה׳ מיעשקאווסקי, דעם שטאדט - ראט און פערוואלטונג מיט די ה״ה פרעזידענט ארך. שטשאווינסקי און וויצע-פרעזידענט ה׳ אינזש. ראדאמסקי בראש פאר זייער העפליכער מיטהילף צו ערמעגליכען דאס איבערנעמען דאס יודישע שפיטאל.

דער זכרון פון די בויער, ה׳ מאיר מענדעלסאהן, ה׳ נתנאל, יצחק און

פון יודישען שפיטאל.

ראובן בעקערמאן זכרונם לברכה וועט פערבלייבען אויף אייביג און תהי' נשמתם צרורה בצרור החיים.

דעם שפיטאל קאמיטעט און איבערהויפט דעם פרעזעס פון די יורישע קהלה ה' מרדכי דען, וועלכער האט מיט גרויס מיה און ענערגיע זיך געאפפערט און דעם הערליכען מאנומענט פערפערטיגט, ווי אויך די אלע יודען וואס האבן זייערע נדבות אין געלד אין נאטור אויף דעם דאזיגען ציעל געגעבען, בפרט דעם עסקן ונדיב ה' פיאסר בעקערמאן. זאל השי"ת משפיע זיין אויף זיי אלעמען ברכה והצלחה ואשרי משכיל אל דל!

דער היינטיגער טאג זאל זיין א אנהויב פון פריערליכע, הארמאנישע, הומאניטארע און געזעלשאפטליכע ארבייט אויף אלע געביעטען פון יודישען לעבען אין אונזער שטאדט להרמת כבוד עם ישראל א מ ן!

די רעדע פון ד"ר קליינבערגער.

נעמענדיג א ווארט אלס דירעקטאר פון דעם יוד. שפיטאל, פיהל איך פאר אנ'אנגענעהמען חוב צו דאנקען די אלע וועלכע האבען אויף וועלכען ס'איז אופן צוגעטוהען זייער האנד ארויסצוהויבען פון די חורבות די אזוי וויכטיגע פאר דער ראדאמער יוד. בעפעלקערונג פלאציבקע. איך רעכען, אז כ'וועל זיין דער אויסדריקער פון די אנוועזענדע, אונטערשטרייכענדיג ספעציעל די אפפערוויליגע ארבייט פון פרעזעס ה' דען, וועלכער האט גענומען די שפיטאל-פראגע נאהענט צום הארצען, דערפירענדיג עס צו א גליקליכען פינאל מיט גרויס געשיקטקייט און פערנעם, ווי אויך דעם שפיטאל-קאמיטעט פאר זיין מיה; א קלארע זאך איז, אז נאר א דאנק דער שטיצע און גינציגקייט מצד דער מאכט, איז אונז געגעבען געווארען די מעגליכקייט צו זעהען די פרוכט פון דער ארבייט. א גאט בעצאהל דעם ה' וואיעוואדע אויף די הענד פון ה' סטאראסטא און אויך דער שטאדט פערוואלטונג אויף די הענד פון אנוועזענדען וויצע-פרעזידענט.

כ'גיב מיר אב א רעכנונג פון דער גרויסער פעראנטווארטליכקייט, וואס ווערט אויף מיר ארויפגעלעגט דורך דער ראדאמער געזעלשאפט, אנפערטרויענדיג מיר די לייטונג פון דעם אנשטאלט. כ'וועל אלע כוחות אנווענדען צו ערפולען ווי געהעריג מיין אויפגאבע. אז ס'איז א ברענענדיגע בעדערפעניש צו לאזען אין בעוועגונג דאס שפיטאל — דאס פערשטעהען מיר אלע אויסגעצייכענט. לאמיר צולעגען יעדער א ציגעל צו בערייכערן דאס שפיטאל-וועזן אין פוילען, אזא אביעקט, וואס אלע מלוכות ווידמען די גרעסטע אויפמערקזאמקייט מיט דער שטרעבונג צו פערשטארקען די שיך און ווידערשטאנד'ס-פעהיגקייט אין פאל פון א מלחמה. דאס שטרייך איך אונטער אלס אפיציר-ארצט און געוו. זעלנער אין דער וועלט-קריעג און בעת די קאמפען אין 1920.

לאמיר האבען צוטרוי אין/ דער ווייטערדיגער הילף פון דער ראדאמער געזעלשאפט און אין דער שטיצע פון די קאלעגען דאקטוירים. איך האף, אז דאס שפיטאל וועט אלע אויף איר ארויפגעלעגטע האפנונגען פערווירקליכען.

די חזנים מיט די כארען זינגען דאן מזמור שיר חנוכת הבית און דאס ווארט בעקומט ד"ר פאסטמאן.

די רעדע פון ד"ר פאסטמאן

ווען איך נעם א ווארט אין דעם פייערליכען מאמענט, טהו איך דאס דערפאר בכדי צו געבען אנ'אויסדרוק פון פרייד, וואס איך פיל אלס דאקטאר, אלס בירגער און אלס איד.

אלס דאקטאר פרעה איך זיך, וואס עס קומט צו נאך 50 בעטלעך פאר קראנקע. ווען מען אבסערווירט די סטאטיסטיק איבער'ן שפיטאל-וועזען אין פוילען, ווארפען זיך דורך טרויריגע רעפלעקסען. אויף 20 טויזענד מענשען, קומט אויס אין פוילען איין בעט, אין דער צייט, ווען אין די אנדערע, לענדער פון מעריב-אייראפע פאלט אויס אויף דער זעלבער צאהל 100 בעטלעך. אין דעם פאל שטייט פוילען נאך נידריגער ווי לעטלאנד און די קליינע ליטע. מיט'ן יודישען שפיטאל אין ראדאם פערגרעסערט זיך די צאהל שפיטאל-בעטלעך פאר'ן אלגעמיינעם בעשטאנד מיט 50

אלס בירגער און ראטמאן פרעהט מיך דער פאקט, וואס דאס שפיטאל איז ווידער געבוירען געווארען נאר א דאנק דער איניציאטיוו און דער טעטיגקייט פון די געזעלשאפטליכע פאקטארען. קיין שום סובסידיע, אזוי מצד דער מלוכה און אזוי אויך פון דער מוניציפאליטעט, נאר דורך דעם גראשען פון יעדען יוד אין ראדאם איז געשאפען געווארען די נייע און וויכטיגע פלאצובקע. כ'בין שטאלץ דערמיט וואס דורך אנדערע איז דאס שפיטאל געווארען געשטערט און דורך די ראדאמער יודן אזוי שנעל און אזוי שעהן געווארען געבויט. מ'דארף דאנקען נישט נאר די רייכערע, וואס האבען געגעבען גרעסערע שפענדונגען, נאר אויך דעם גראהען בירגער, וואס האט מנדב געווען דעם לעצטען זלאט פאר'ן הערליכען צוועק און אויף אזא אופן די לעבעדיגע פעראינטערעסירונג צום שפיטאל דאקומענטירן

עס פרעהט מיך ענדליך אלס יוד, וואס אונזער היסטארישע רעכט פון שפיטאל דורך די 80-יעהריגע צוגעהעריגקייט, א דאנק דער פונדאציע פון דער פאמיליע בעקערמאן, איז געווארען אנערקענט און אונזער האפנונג איז פערוואנדעלט געווארען אין א רעאל געשעהעניש.

דעם אמת-זאגענדיג, איז פון מיין זייט נישטא קיין שום אונטערשיד, ווען מען היילט א יודישען קראנקען אין פוילישען שפיטאל און א קריסטליכען קראנקען אין יודישען שפיטאל, דען פאר אונז דאקטוירים איז קיין ארט נישטא פאר אזעלכע דיפערענצירונגען און פאר אזעלכע טעגליכע שמוציגע קאמפען. מיר דאקטוירים פיהרען אנ'אנדערען קאמף, א שווערען און פעראנטווארטליכערען קאמף געגען קראנקהייטען, וואס בעדראהען דעם מענשענס לעבען אהן אונטערשיד — דאך מוזען אידען האבען זייער שפיטאל, דען צי מ'וויל, אדער נישט, מוזען די אידען האבן די מעגליכקייט צו פלעגען זייערע רעליגיעזע און נאציאנאלע טראדיציעס.

דאנקענדיג נאך אמאהל די אלע, וועלכע האבען זיך צוגעבויגען צו בעשאפען דאס דאזיגע ווערק, אין דער ערשטער רייהע דעם אונערמידליכען טהוער, פרעזעס דען, בעט איך דעם ה' סטאראסטא ער זאל אונז בעעהרען מיט איבערשניידען די באנד און עפענען דאס שפיטאל.

די רעדע פון ה' סטארסטא ביים איבערשניידען די באנד

נאך די רעדעס קומט פאר דער צערעמאניעלער אקט פון איבערשניידען די באנד. דער ה' סטאראסטע, די פארשטעהער פון די שטאדט-פערוואלטונג, די חשוב'ע געסט פון די פרעמדע שטעדט, פרעסע-פארשטעהער און דער שפיטאל-קאמיטעט דערנעהנטערען זיך צום פראנט פון שפיטאל און דא ווערט דערלאנגט די שער דעם ה' סטאראסטא, וועלכע האלטענדיק זי אין דער האנד זאגט פאלגענדע ווערטער:

איך עפען די טויערען פון שפיטאל און זאל דער טאג פון עפענען דאס יודישע שפיטאל זיין א סימבאל פון א פרידליכען צוזאמענלעבען פון דער יודישער מיט דער פוילישער בעפעלקערונג.

דער כיבוד אין שפיטאל

נאכ'ן איבערשניידען די באנד דרינגט מען אריין אינווייניג אין די הערליכע זאהלען און אלע בעוואונדערן די שעהנקייט און דעם שלל פון דער פרעכטיגער איינארדנונג. און ווירקליך אלץ שפיגעלט און מיניעט מיט נייקייט, ציכטיגקייט און עסטעטישען פיינגעשמאק.

אין איינעם פון די הערליכע שפיטאל-סאלאנען שטעהט גרייט אנ'עלעגאנטער געדעקטער טיש מיט די פיינסטע משקאות און מאכלים מכבד צו זיין די געסט.

ביי די געהאלטענע טאסטען האט דער ה' סטאראסטא ערקלערט, אז ער שאצט אב געהעריג די גרויסע ארבייט, וואס איז דא געשאפען געווארען פון שפיטאל-קאמיטעט מיט'ן פרעזעס ה' דען אין דער שפיץ און ער טרינקט פאר'ן געזונד פון די אנוועזענדע און פון ה' דען.

פרעזעס דען האט געענטפערט מיט א טאאסט, ברענגענדיג ווידער אמאהל צום אויסדרוק דעם געפיל פון דאנקבארקייט צו זעהן דעם ה' סטאראסטע אין דער דאזיגער סביבה, פערזיכערענדיק דאס דער סטאראסטא האט זיך ערווארבען ביי דער יודישער בעפעלקערונג א סך סימפאטיע און צוטרוי. ער טרינקט פאר זיין געזונט און פאר'ן געזונד פון אלע געסט.

צום סוף האט דער סטארסטא געזאגט:

מיינע אמטליכע פליכטען רופען מיך אויף אנ'אנדער ארט. איך מוז דעריבער צום בעדויערען די אנגענעהמע געזעלשאפט פערלאזען. עס זענען געזאגט געווארען א סך שבחים אויף מיין אדרעס. איך דאנק דערפאר זעהר און פערזיכער דעם ה' דען, אז איך האב געפינען אין זיין פערזאהן, א מענש פון טהאט. יעדער געמיינזאמע בעשטרעבונג, וועלכע ציעלט עפעס צו שאפען, שאפט ווערטען, דער געמיינזאמער ווילען, שאפט דירעקט ווינדער. עס איז נישטא קיין שטערונג נעגען א ווילען, נאך מעהר נעגען א געמיינזאמען ווילען. איך וועל שטענדיג בייהעלפיג זיין און גרייט זיין אויף יעדען רוף, ווען איך וועל זעהן, ווען עס האנדעלט זיך וועגען עפעס שאפען. אין א גרעסערע מאס געוויס, ווען דאס שאפען וועט זיין לטובת דער מלוכה. דאס עפענען פון שפיטאל, וואס זאל האבען די אויפגאבע צו היילען קראנקע, איז א גרויסע טהאט. און אזעלכע וואלטען מיר זיך געוווינשען צו האבען וואס מעהר. אלס אדמיניסטראטיווער פארשטעהער פון ראדאם, וועל איך צו יעדער צייט זיך צוהערען און אנטקעגענקומען ווען עס וועט זיך האנדלען וועגען א שעפערישע ווענדונג צו מיר.

יעדער לאיאלער בירגער האט דאס רעכט צו פאדערען זיינע רעכט. עס קומען פאר פראוואקאציעס, זיי זענען צום בעדויערען און זענען נישט דערלאזבאר. איך וויל האבען אין מיין קרייז ארדנונג און רוה. איך בין אליין א מענש פון ארבייט און פארשטעה, וואס הייסט אינדיווידועלע ארבייט און נאך מעהר, וואס עס הייסט ארבייט לטובת הכלל. איך ווינש דעם שפיטאל א הערליכע צוקונפט און געזעגען מיך מיט אלע געסט וואס זענען דא אנוועזענד. איך האב שוין ביים איבערשניידען דעם באנד ביי דער פייערונג געזאגט, אז אופן געביעט פון ראדאם שליסט זיך א קייט פון געמיינזאמער צוזאמענלעבען און צוזאמענארבייט. איך בעטען עס אויך יעצט און וויל האפען, אז ס'וועט אזוי זיין. אין נאמען פון ה' וואיעוואדא דאנק איך פאר די שבחים וואס זענען ארויסגעזאגט געווארען אויף זיין אדרעס.

טויזענטער מענשען בעזוכען דאס שפיטאל.

אין דער צייט פון באנקעט אין שפיטאל גופא, האבען טויזענטער מענשען, נשים, אנשים וטף, ארומגערינגעלט די שפיטאל-געביידע, ווארטענדיג זיך אריינבעקומען אינווייניג צו בעקוקען די נייע אינוועסטיציעס און די פולשטענדיג-נייע איינריכטונג. מ'האט זיך געשטופט און געשטויסען און אלץ האט מיט איין מאל געוואלט אריין. די ארדנער האבען זיך געריסען די העלדזער, אז מ'זאל זיך האלטען רוהיג, אז ס'איז נישט מעגליך און ס'איז נישטא קיין ארט אין שפיטאל פאר אזא מאסע מענשען, נאר מ'זאל אריינגעהן אין רייה נאך דער צווייטער. זייער אפעל האט נישט געהאלפען און דער ריזיגער עולם האט געשטורעמט די טהירען. מ'האט אויסגעהאקט די שויבען און דארט-ארום זיך אריינגעריסען. מ'האט זיך גענומען ווענדן נאך פאליציי, וועלכע האט איינגעשטעלט ארדנונג און דאס בעזוכען דאס שפיטאל איז געגאנגען מיט א סדר. איין גרופע איז ארויס און די צווייטע איז אריין און אזוי אונצעהליגע מאהל. אויף יעדען פון די בעזוכער האט די גרויסארטיגע איינארדנונג געמאכט א דערטערעהענדן איינדרוק. יעדער האט בעוואונדערט און ניט געהאט קיין ווערטער פון לויב.

נאך דעם אפיציעלען טייל אין בנין פון שפיטאל, איז ארויסגעגעבען געווארן א מיטאג אין שענעם לאקאל פון וועלטערבאנד אויף טראוגוטא 5.

אויפ'ן מיטאג זענען געווען פערבעטען בערך 110 פערזאהן. דא זענען געהאלטען געווארען רעדעס און בעגריסונגען פון ד"ר גרשון לעווין, ד"ר וואולמאן און א גאנצע רייהע פארשטעהער פון שטאטישע אינסטיטוציעס און פון די דעלעגאטן פון די שטעדט: אסטראוויצע, סקארזשיסק, ביאלאבזשעג, דרילטש, קאזשעניץ, צויזמער, פשיטיק.

דער הערליכער באַנקעט אויף דער אויפנאַמע לכבוד די געסט.

ביי שעהן-סערווירטע טישען (אין וועלט-פערבאנד) איז פאָרגעקומען דער המשך, די צווייטע טהייל פון דער פייערונג. ס'איז דערלאַנגט געוואָרען דאָס אמת'ע גוטע מיטאָג, וואס איז בעשאַפען געוואָרען בחפזון אין איין נאַכט דורך א רייהע אָנגעזעהענע און טיכטיגע פרויען. מ'האָט טועם געווען פון מאכלים טובים ביי וואָס מ'האָט געהאַלטען שענע רעדעס און בעגריסונגען.

נאָך די פוילישע רעדעס פון די ה"ה פרעזעס דען, ד"ר פאָסטמאַן, ד"ר האָלמאַן און ד"ר גרשון לעווין, האָט זיך רעד. הערץ געווענדעט צום ד"ר גרשון לעהין אין נאָמען פון א בעדייטענדע גרופע פאָלק'ס-מענשען מיט א בקשה, ער זאָל אויך האַלטען א רעדע אין דער יודישער שפּראַך, אין וועלכער ער איז א מייסטער און א גלענצענדערער שילדערער. ה' הערץ בעטאָנט דערביי, אַז אַלס דאָקטאָר און דערצו אלס בעדייטענדער יודישער שריפטשטעלער, וועט די שענע יודישע רעדע פון זעהר חשוב'ען גאסט גרשון לעהין, זיין אַ ביישפיעל פאַר אונזער יודישער אינטעליגענץ, וואס שעמט זיך נאָך אַלץ צו רעדען יודיש, אונזער מאַמע לשון, וואס איז היינט רייך, אינטערעסאנט און גענוג שעהן און בעקאנט אַלס אוזעלכע אויפ'ן גאנצען כדור הארץ.

ד"ר גרשון לעווין ענטפערט דעם רעד. הערץ, אַז אדרבה ואדרבה, ער האָט באַלד געוואָלט רעדען יודיש, נאָר אַזוי ווי אַנדערע האָבען אָנגעהויבען רעדן ניט יודיש, האָט מען איהם אויך אַריינגעצוינגן. ער איז אָבער גרייט און וועט צוליב טוהן דעם ווינש פון די יודישע פאָלקס מענשען, וואָס איז אויך זיין אייגענער ווינש.

עס הויבען זיך אָן שוין אַלע רעדעס און בעגריסונגען אין יודיש. דעם ערשטען „פאָטשאָנטעק" מאַכט ד"ר גרשון לעהין אַליין, וועלכער האַלט אַ קורצע, אָבער אינטערעסאַנטע רעדע.

די רעדע פון ד"ר גרשון לעווין

(פרעזעס פון הארט „טאָז")

אין די שווערע צייטען האָט מיר לעבען איבער, אין די צייטען פון פשיטיק, מינסק-מאַזאָוויעצק, בריסק, הערשט אין די יודישע רייהען אַ גרויסע מאס פעסימיזם, און ענטוישונג. מיר דאַרפען אָבער נים אַריינפאַלען אין קיין יאוש און מוזען זיך שטאַרקען און זאָגען עוד לא עברה תקותנו. און אַנ'ענטפער אונזערע שונאים איז דאָס עפענען פון אַ יודיש שפּיטאָל. אין שווערע צייטען, ווען מען שטרענגט זיך אָן און מען ווייזט ספּעט שעפערישעס און נאָך מעהר אין צייטען פון אַנ'עקאָנאָמישען קריזיס, איז געווים אַ גרויסמוטיגער ענטפער אויף כוליגאַנישע אָנפאַלען און פּאָגראָמישער אַרבייט. איך אַליין האָב געהענדיג צו דער באַהן אין וואַרשא בעקומען 6 שטיינער אין די פּלייצעס. איך בין שוין שוואַך און אַלט און פּיהל, אַז אַזעלכע שטייגער קענען מיינע פּלייצעס נישט פערטראָגען. אָבער פערטראָגען די האָבען זיי דאָך, הייל איך פאָהר צו עפענען אַ יודיש שפּיטאָל. דאָס האָט מיר געגעבען א געניג-טהואונג פאַר דעם כוליגאַנישען אָנפאַל. מיר געפינען זיך אין אַ טראַגישע לאַגע, אָבער אין עפענען שפּיטעלער און בויען די היינטיגע אינסטיטוציעס געפינען מיר אַ בערוהיגונג און אַנ'אויפמונטערונג. דער „טאָז" פון וואַרשא בעגריסט די היינטיגע ערעפנונג. ער ווינשט דאָס שפּיטאָל זאָל זיין אַנ'אַנשטאַלט פאַר די יודישע דאָקטוירים, וועלכע וועלען זיך נויטיגען אין פּראַקטישע לעהרע אויפ'ן באָדען פון אַ שפּיטאָל. זאָל דאָס שפּיטאָל, די ערעפנונג פון וועלכען מיר פייערען היינט, ווירקליך זיין אַנ'אינסטיטוציע, אין וועלכער די יודישע דאָקטוירים זאָלן קענען מאַכן וויסענשאַפטליכע פאָרשריט אויפ'ן געביעט פון מעדיצינישער פּראַקטיק.

די רעדע פון ד"ר וואָלמאַן

(ווירעקטאָר פון הארט. „טאָז".)

איך בין זעהר צופרידען, וואָס מען פערלאַנגט פון מיר כ'זאָל רעדען יודיש. איך רעד יודיש, שרייב יודיש און נאָך מעהר: א שענעם יודיש. דער פּרעזעס ד"ר גרשון לעווין האָט שוין דאַ געזאָגט, אַז אויך כוליגאַנישע און פּאָגראָמישע אָנפאַלען איז אונזער ענטפער דאָס עפענען פון אַ ניי שפּיטאַל. עס איז בעקאַנט געוואָרען אַז דאָס שפּיטאַל וועט זיין פאַר אַלע קראַנקע אָהן אונטערשיד פון גלויבען. עס איז געווים זעהר שעהן. יעדער קראַנקער, וואָס ברויך מעדיצינישע הילף דאַרף און מוז ווערען געהיילט אַלס מענש און בירגער. דען דאָס פערלאַנגט די מאָראַל און עטיק. מיר האָבען געוואָלט און געשטרעבט אַז ראַדאָם זאָל האָבען אַ יודיש שפּיטאַל און איך בין צופרידען, וואָס אונזער ווילען איז מקוים געוואָרען און מיר פייערען אַצינד די ערעפנונג. איך ווינש דעם שפּיטאַל אריכת-ימים.

עס איז געפרעדט געוואָרען וועגען אייער בן-עיר ה' פּיאָטר בעקערמאַן, וועלכער איז נישט געקומען אויף דער פייערליכקייט צוליב זיין שוואַכען געזונד-צושטאַנד. ער איז אָבער גייסטיג מיט אונז צוזאַמען און פרעהט זיך מיט אונזערע שמחה. ער האָט מיך שטענדיג אינטערוויעוירט און אָנגעפרעגט, ווי אַזוי קען דאָס שפּיטאַל צוריק ווערען יודיש. עס איז דאָך אַ פונדאַציע און געהערט צו דער יודישער געזעלשאַפט אין ראַדאָם. לאָמיר זוכען וועגען און מיטלען דאָס שפּיטאַל ווידער יודיש צו-מאַכען. זיין מיה און זיין ענערגיע געווידמעט דער גרויסער זאַך, איז פערווירקליכט געוואָרען און מיר פייערען גאָט זיין דאַנק דעם יום-טוב פון חנוכת הבית. איך וויל האָפען, אַז דאָס שפּיטאַל, וואָס איז אַ יודיש אייגענטום וועט בלייבען אייביג אַ יודיש קראַנקען-הויז פאַר יודישע קראַנקע.

עס האַלטען בעגריסונג'ס-רעדעס די דעלעגאַטען פון די יודישע קהלות אויף דער פּראָווינץ. ד"ר זענענזיג (ביאַלאָבזשעג), לאַנדוי (סקאַרזשיסק), בייגעלמאַן (אָסטראָוויצע) רעדעלמאַן (צוויזמער) פּריילין (קאָזשעניץ) קאָמיאַנקער (דרילטש) און טענענבוים (פּשיטיק) זיי אַפּעלירען, אַז אין פאַל ווען עס וועלען זיך ווענדען די קראַנקע פון זייערע שטעט, זאָל מען זיי אויפנעמען און גוט זיך בעציהען צו זיי, ווי זיי וואָלטען צום בעסטען בעצאָהלט. דערפאַר זענען זיי זיך מתחייב ווי ווייט מעגליך צו העלפען פינאַנציעל דאָס יודישע שפּיטאַל. ס'האָט אויך בעגריסט רעד. באַראַווסקי.

ה' א. מערין (סותרים-פעראיין) טראָגט פאַר א לענגערע רעדע וועגען די אידעאַלען פון דער פּראָפעסיאָנעלער אינטעליגענץ אַמאָהל און היינט. ה' משה רובינשטיין (רעליעף-קאָמיטעט פון 15) שטעלט פאַר דעם וויכטיגען בעדייט פון יודישען שפּיטאַל און זאָגט צו, אַלס פּרעזעס פון היגען רעליעף, אַז די ערשטע 100 דאָלאַר וואָס וועלען קומען פון די ראַדאָמער לאַנדסלייט אין אַמעריקאַ, וועט ער שפּענדען לטובת דעם שפּיטאַל. די האַנדווערקער-פאַרשטעהער ה"ה איידעלבוים און באַרמייסטער שילדערען די שווערע לאַגע פון אָרימען יודישען בעל-מלאכה, ווען ער ווערט קראַנק און מ'דאַרף איהם ראַטעווען און מ'האָט אים נישט וואָו אָוועקצולעגען. זיי בעטען, אַז די לייטונג פון יודישען שפּיטאַל זאָל זיך רעכענען מיט'ן טרויעריגען גורל פון די האַנדווערקער, וואָס געפינען זיך אין אַ קראַנקהייטס-סכנה און עפענען פאַר זיי די טירען, פּונקט ווי פאַר די רייכסטע. ה' איידעלבוים זאָגט, אַז דעם פּרעזעס דען קומט נישט קיין דאַנק, ווייל ערשטען איז דאָס זיין חוב אַלס געזעלשאַפטליכער טהוער און צווייטענס, אויב שוין יאָ דאַנקען, קען דאָס נישט גענוגענד זיין אַלס סאַטיספאַקציע פאַר אַזאַ אידעאַלער און מסירת-נפש'דיגער אַרבייט, וואָס דער ה' דען האָט אַרויסגעוויזען. ה' באַרמייסטער רעדט אַרום די ראָל, וואָס האָט געשפּילט די שטאָט-פערוואַלטונג ביים ערראַבערען דאָס שפּיטאַל, אויסרופענדיג צום סוף: זאָל לעבען דער „הויטער" מאַגיסטראַט.

נאָך דער לענגערער און זאַכליכער בעגריסונגס-רעדע פון רעד. הערץ, האָבען בעגריסט די ה"ה מייזעלס, י. גוטמאַן, אָסטראָוויעצקי, דאָקטאָראָווע לעווין, מ. ל. פישמאַן און יצחק גרין.

ה' מייזעלס האָט ספּעציעל געדאַנקט דער פרוי יוליאַ דען, וואָס ניט נאָר זי שטערט ניט איהר מאַן דעם פּרעזעס מרדכי דען אין זיין אונערמידליכער געזעלשאַפטליכער אַרבייט, נאָר זי אַרבייט נאָך מיט און האָט פיעל מיטגעהאָלפען ביים שפּיטאַל-אויפבוי, פערלאָזענדיג איהר הויז אויף גאַנצע טעג און אַליין אויסגעפיהרט פערשידענע אַרבייטען.

עס זענען איבערגעלייענט געוואָרען גראַטולאַציע - טעלעגראַמען פון די ה"ה פּיאָטר בעקערמאַן, (וואַרשא) לעווינשטיין (לאָדז), נאַרימבערסקי, (קאַטאָוויץ) יוסף נאָלדפּיין, (טשעלאָדז) ד"ר מעלכיאַר, (זעגגריב) אַברהם מעלכיאַר, רעגינאַ מעלכיאַר, געליבטער (סאָסנאָוויעץ) פון דער קינצקער גמינע און פון ד"ר ה. פינקעלשטיין. (ראַדאָם)

פּרעזעס דען האָט געשלאָסען דעם באַנקעט מיט פאָלגענדע ווערטער:

אַז מען עפענט אַ וועלכען ס'איז אַנשטאַלט, איז מען זיך נוהג צו ווינשען ערפאָלג. ביי אַ שפּיטאַל דאַגעגען מוז מען בעצייכענען אין וואָס עס בעשטעהט דער ערפאָלג. ניט חלילה דערין, עס זאָלען זיך מעהרען קראַנקע און ס'זאָל זיין אַ גרויסער פרעקווענץ, נאָר, אַז יעדער קראַנקער, וואָס וועט קומען אין שפּיטאַל, זאָל דאָרט געפינען אַ רפואה שלימה.

רויב = אנפאַל ביים פּשיטיקער גלח.

אין דער נאַכט פון זונטאָג אויף מאָנטאָג האָבען צוויי בעוואָפענטע באַנדיטען, נאָכ'ן אַרויסנעמען די שויבען, זיך אַריינגעריסען אין אייגענטום - הויז פון דאָרפס-גלח אין פּשיטיק. זיי האָבען שווער צעשלאָגען דעם פון שלאָף איבערגעוועקטען פּאַראַפיע-גלח דזשובאַ, וועלכער האָט אויפגעהויבען אַנ'אַליאַרם. די באַנדיטען האָבען צוגעריבט אַ גאָלדענעם זייגער, אַ רעוואָלווער און זענען אַנטלאָפען.

ל. לעוויטא און אינז. טאהן אין ראַדאָם

קאָמוניקאַט פון דער אַלג. ציוניסטישער אָרג. (וועלט-פערבאַנד)

שבת דעם 5|VI פּינקטליך 5 אַ זייגער נ. מ. קומט פאָר אין לאָקאַל פון דער אַלג. ציוניסטישער אָרג. טראַאוגוטטאַ 55 אַ רעפעראַט געווידמעט די פּוילישע לאַגע אין ציוניזם און דעם בעפאָרשטעהענדען 20-טען קאָנגרעס. אויף דער דערמאָנטער טעמע וועלען רעפערירען די חשובע געסט פּרעזעס פון דער אַלג. ציוניסטישער אָרג. אין פּוילען ח' ל. לעוויטע און דיר. אינזש. טאָהן.

איינגאַנג פריי פאַר מיטגלידער און סימפּאַטיקער.

• • •

פאַריגען שבת איז פאָרגעקומען אין דער אַלג. ציוניסטישער אָרג. טראַוגוטטאַ 55 אַ חברים - שמועס אויף וועלכער עס האָבען אָנגענומען אַ בעריכט פון דער פאָרגעקומענער פּאַרטיי-ראַט סעסיע אין וואַרשא די ח"ח פּרעז. מ. לוקסענבורג און ה. פּרעז. מ. ל. פישמאַן.

נאָך די רעפעראַטען איז אָנגענומען געוואָרען פאָלגענדע רעזאָלוציעס:

1) אין אַנבעטראַכט פון 20 קאָנגרעס וועלכער וועט שטיין פאַר דעצידירענדע באַשלוסען פאַר'ן יודישען פאָלק אין ארץ ישראל בעשליסט די פערזאַמלונג אַ דורכצופיהרען די אָנגעהויבענע שקל-אַקציע אין די ברייטסטע פאָרמען

2) די פערזאַמלונג דריקט אויס איר אַנערקענונג דעם יודישען פּאַרלאַמענטאַרישען קאָלא פאַר זיין מוטיגער און אָפּפערוויליגער אַרבייט אין דער פאַרטיידיגונג פון די בעדראָהטע יודישע רעכט אין פּוילען און שטרייכט אונטער די אונערמידליכע טעטיגקייט פון פּרעזעס פון דער קאָלא דעפּ. ד"ר ע. זאָמערשטיין.

א בריעף אין רעדאקציע

ג. ה' רעדאַקטאָר!

איך בעט אָרט אין אייער וו. צייטונג פאַר מיינע פאָלגענדע שורות:

איך בעדויער לעבהאַפט, וואָס איך האָב פערגעסען אין מיין ערעפנונג'ס רעדע צו דערמאָנען די גרויסע פערדינסטען וועלכע עס האָט אינזש. גאָלדבלום, אַ דאַנק וועלכען דער רעמאָנט פון שפּיטאַל איז אויסגעפאַלען גוט און בעזונדערס שעהן.

א הערצליכען דאַנק דעם ח' אינזש. האָקסלער, פרוי אינזש. מעהל און דעם ה' קעלערמאַן פאַר זייער זאָרגפאַלטער מיטווירקונג ביים רעמאָנט.

מיט אכטונג

פּרעזעס מ. דען.

פערנאַכלעסיגט נישט די אויערן

דאָס פערבערענגען דעם אויערן אין די בערג, אויף אויספלוגען, אויפ׳ן ים און נעבען ים, בכלל אומעטום ווי ס׳איז פאַראַן פיל זון און פרישע לופט, ווירקט זעהר גוט אויפ׳ן גאַנצען מענשליכען אָרגאַניזם, אָבער זער אָפט, איז דאָס שעדליך פאַר אונזערע אויגען. די אינטענסיוויטעט פון די זונען-שטראַלען, בפרט אין דער דורכזיכטיגער לופט, ווירקט דעסטרוקטיוו אויפ׳ן זעאונג׳ס-נערוו, וועלכע זענען נישט צוגעוואוינט צו אַזעלכע בעדינגונגען און נישט די געזונטקייט פון די אויגען, שטערן דעם אמת׳ן גענוס פון אורלויב לטובת דעם אָרגאַניזם.

כדי פאַר דער שעדליכקייט פערהיטן דלריף מען זיך פערזעען מיט דער וויסענשאַפטליך-בעאַרבעטער דורכן „אינסטיטוט פילטאָרעקס דע פּאַריז" שיק-ברילען „אַנטי-האַלאָ" און בענוצען זיי אין משך פון אורלויב-צייט.

אונזערע לעזער קענען דורך דער פערמיטלונג פון אונזער אַדמיניסטראַציע בעקומען די שוץ-ברילען „אַנטי האַלאָ" צו הנחה פרייזען. צו דעם צוועק דאַרף מען דעם דערנעבען - געפינענדען זיך קופאָן אויספילען און איבערשיקען אין אונזער אַדמיניסטראַציע שוואַרליקאַוו.20

Do Administracji .... (Nazwa Pisma) ....(adres) ....
(Dla Instytutu FILTOREX de Paris
Warszawa Kredytowa 9)

MARKA
5
Gr.

Nazwisko i imię czytelnika ....
Adres ....
zamawiam po cenie ulgowej.........par premiowych schronnych okularów typu ANTI-HALO na każde oczy w oprawie zwykle / ozdobnej

jednocześnie wpłacam na P. K. O. 22·644 3/5 lub ....

דעם חשוב׳ן פרעזעס פון דער געזעלשאַפט „עזרה" אין ראַדאָם

ה׳ איתמר אדלער

אין די טעג ווען מיר האָבען אַזוי פיל פליכט אויסצודריקען אים דאַנקבאַרקייט פאַר זיין אונערמידליכע אַרבעט פאַר׳ן וואויל פון די, וועלכע געפינען זיך אין דער קוראַציע אין בוסק, קומט אונז נאָך אויס אויסצודריקען מיטגעפיהל צוליב׳ן טויט פון זיין ליבע טאָכטער

חנה נ. ע.

זאָל איהם גאָט געבען כח אין די טעג פון זיין צער און זאָל ער געפינען טרייסט אין דער אַרבייט לטובת הכלל!

די געניסענדע פון דער קוראַציע איז בוסק

טיעף - ערשיטערט צוליב׳ן גרויסען אומגליק וואס האט געטראָפען דעם ה׳ יעקב אדלער צולב׳ן טויט פון זיין יונג-פערשטאָרבענער פרוי

חנה נ. ע.

דריקען מיר אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל און ווינשען אים ער זאָל שוין נישט וויסען מעהר פון קיין צרות.

לאה׳טשע און מאיר הערץ.

Kino CZARY Kino CZARY

א זעהר שענער פערדאָפּעלטער פּראָגראַם

1. דער בעריהמטער וואָרנער אָלאַנד

DETEKTYW z HONOLULU

2) דער מייסטער פון מאַסקע באָריס קאָרלאָף

Maharadża Rampu

שטיצט די בריסקער!

דעם געזעלשאַפטליכען עסקן ר׳ אתמר אדלער צוליביז שווערען פערלוסט וואס האָט איהם געטראָפען מיט׳ן טויט פון זיין טאָכטער

חנה נ. ע.

דריקען אויס אויפריכטיגען מיטגעפיהל

לאַטה׳שע און מאַיר הערץ

מיר נעמען אנטייל אין דעם צער פון אונזער ג. פרעזעס

ה׳ איתמר אדלער

צוליב׳ן פריהצייטיגען טויט פון זיין טאָכטער

חנה נ. ע.

זאָל ער אין זיין ווייטערדיגער געזעלשאַפטליכער אַרבייט א טרייסט געפונען

די פערוואַלטונג פון בית - יתומים און מושב זקנים אין ראַדאָם.

מיר דריקען אויס די טיפסטע מיטגעפיהלען אונזערן חשוב׳ען מיטגליעד ר׳ איתמר אדלער צוליב׳ן פריהצייטיגען טויט פון זיין טאָכטער

חנה נ. ע.

המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

די פערוואַלטונג, סאָמיטעט און דאס פערסאָנאַל פון דער גמילות - חסד קאַסע אין ראַדאָם.

מיר דריקען אויס אונזער טיפען מיטלייד דעם ג. ה׳ פרעזעס איתמר אדלער מיט זיין פאַמיליע צוליב׳ן טויט פון זיין פערשטאָרבענע טאָכטער

חנה נ. ע.

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

אין נאמען פון געזעל. „עזרה" סעקרעטאַר יצחק גרין
מתפללים פון דער געז. „עזרה" גבאי חיים שפּרענבערג

Pani Feli ADLEROWEJ i rodzinie
z powodu śmierci

B. P. Andzi Adlerowej

członkini naszej instytucji
wyrazy szczerego współczucia

składa:
ŻYD. STOWARZYSZENIE NIESIENIA POMOCY BIEDNYM POŁOŻNICOM w Radomiu.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס דעם ג׳ פרעזעס ה׳ איתמר אדלער צוליב׳ן טויט פון זיין ליבע טאָכטער

חנה נ. ע.

זאָל ער זיין געטרייסט און מעהר נישט וויסען פון קיין צער.

דאָס פערסאָנאַל פון מושב-זקנים און בית-יתומים אין ראַדאָם.

מיר דריקען אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל דעם חשיב׳ען פרעזעס ר׳ איתמר אדלער צוליב׳ן טויט פון זיין ליבע טאָכטער

חנה נ. ע.

המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

דאָס פערסאָנאַל פון דער געזעל. „עזרה"

יש דין בישראל!

איך בעט און רוף דעם ה׳ **נתן נײמאן** מיט זײן **פרוי** צו א דין - תורה, אדער צו מענשען צו וועלכע און תאו זיי ווילען נאר אליין איך בין אפילו גרייט צו בעשטעהען אויף אזעלכע מענשען, וועלכע זיי אליין וועלען אויסקלויבען. שוין בענוג די עוולה, וואס זיי בעגעהען געגען מיר. עס געהט שוין איבער אלע גרעניצען. איך האב נישט קיין געלד אויף אדוואקאטען. יש דין בישראל און ביי יעדן סכסוך קען מען אדורכ-קימען פרידליך. וואס רבנים, אדער פריוואט-פערזאנען וועלען פסק׳ענען וועל איך מקיים זיין. זאלען זיי איינמאהל אפטקלערען דאס בלי-זין פון די הענר געגען א שוואכען און איינמאהל כאטש הערען דאס געשריי פון א געליטע-נעם און בע׳עוולה׳טען דורך זיי אליין. איך בעט און רוף נאך אמאהל זיי זאלען זיך מיט מיר פערגלייכען בטיב. זאלען זיי מיר מודיע זיין וואו און ביי וועמען זיי ווילען האבען א ד״ת. איך בעט און רוף יעצט פאר דער עפענטליכקייט.

לייביש קופערמאן.

דאנקזאגונג.

א הערצליכען דאנק דריקען מיר אויס די ג. פרויען: דאקטארשא קליינבערגער. דאקטאראווא שענדעראוויטש, דער פ״וי פון אדה. שטילער. די פרויען ב. לאסטמאן, ב. פישמאן און מיין אייגענער פרוי — פאר זייער טיכטיגער טאג-טעגליכער ארבייט ביים איינארדנען די וועש-ווירטשאפט פון שפיטאל.

פרעזעס **מ. דען**

דאנקזאגונג.

פאר דער מיהפולער ארבייט ביים פארברייטען דאס שענע מיטאג נאך דער שפיטאל-פייערונג, דריקען מיר אויס א הארציגען דאנק די ג. פרויען: ס. לאסטמאן, יוליא דען, ב. פישמאן, ה. נאטליעב, שטיינמאן ד. נאטליעב און פרל. ס. לאנדאו.

דער שפיטאל-קאמיטעט

דאנקזאגונג.

א הערצליכען דאנק דריקען מיר אויס דער אלגעמיינער ציוניסטי-שער ארגאניזאציע (יעלס פערבאנד) טראוגוטא 55 פאר׳ן אבגעבען דעם שענעם לאקאל פאר דער גאסט-אויפנאמע און בעזונדערס דעם סעקרעטאר זיסקינד.

דער שפיטאל - קאמיטעט.

OBWIESZCZENIE

Zarząd miasta Radomia podaje do wiadomości, że w związku z budową wiaduktu kolejowego na przejeździe Skaryszewskim z dniem 31. V. 37. r. przejazd od strony Iłży po szosie Skaryszewskiej i z miasta w tym kierunku dla wszystkich pojazdów skierowany będzie przez przejazdy kolejowe na Młodzianów i po Szosie Lubelskiej.

Wice Prezydent miasta Radomia

inż. J. Radomski

מז״ט אונזער ליבע קוזינקע

רעגינא ווינדער צו איהר האכ-צייט מיט ה׳ **פנחס ראזענצווייג-לעססער**

דעם יונגען פאר׳ל א גליקליכע צוקונפט

און די עלטערן פיעל נחת

פייגעלע און דוד שיינבוים

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół

to

kuchenki, żelazka grzejniki do rurek poduszki i inne.

Do nabycia na dogodnych warunkach

w Radomskiem Towarzystwie Elektrycznem Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

צענטראל יוד. האנדוו. - פערבאנד אין פוילען.

אפטיילונג אין ראדאם

שבת דעם **5** יוני ד. י. **2** אזייגער נ. מ.

קומט פאר אין **פאלקס-הויז** שוויעזשע 1

א רעפעראט

פון **ה׳ חנן האפמאן** (פון װאַרשע)

א. ד. ט.

„10 יאר אינדוסטריע-געזעץ"

איינגאנג פריי.

MILIONY KOBIET NA CAŁYM ŚWIECIE

STOSUJE SŁAWNE KOSMETYKI

CEDIB

PARIS

•PUDRY•KREMY• TUSZ DO RZĘS POMADKA DO UST •RÓŻ• •MLECZKA•

Żądajcie w najbliższej perfumerii lub drogerii bezpłatnej broszury Cédib o indywidualnej i racjonalnej pielęgnacji skóry.

בעקאנטמאכונג! די ברידער האנדעלסמאן

פון פאלגענדע ראדאמער ווארשטען - געשעפטען

רווינסקא 1, זשעראמ. 3, סלאוואצ 22

מאכען באקאנט דער ראדאמער יודישער באפעלקערונג, אז מיר זענען קאנצעסיאנירט און אונזערע פערשידענע געשמאקהאפטע געריכערטע פליישן ווערען

ארטגעארבייט פון אונזער אייגענער שחיטה אונזער פאבריק איז אונטער דער השגחה פון

די ווארשטען זענען געפלאמבירט **כשר און גלאט כשר!** הרב יחיאל הלוי קעסטענבערג

און אונטער דעם שטענדיגען אויפזיכט פון ראדאמער בעוואוסטע נאמנים און מנקרים: יוסף דוד שטייעוויץ און שמואל מלאך.

מיט אכטונג: **די ברידער האנדעלסמאן**

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr. w tekscie mm 1 szp. 60 gr. na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr. | 1-sza i ostatnia strona liczą 8 szpalt.

אבאנעמענט פרייז: מערא חודש אין פוילען 1 זלאט אין פראנקרייך, בעלגיען 4 פראנק אין אנדערע לענדער 30 סענט

Redaktor i Wydawca CH. M. HERC. tel. 15-18 .טעל Wydawnictwo „Rademer Kielcer Leben" Radom Szwarlikowska 29